

ÅLESUND KOMMUNE

Plan for lesing, skriving og språk

1. - 7. trinn

Innhold

Leseloven	3
Generell del	4
● 1. trinn	16
● 2. trinn	24
● 3. trinn	32
● 4. trinn	40
Generelt for mellomtrinnet	48
● 5. trinn	50
● 6. trinn	54
● 7. trinn	58
Vedlegg	62
Litteratur	74

Leseloven

- ALLE LÆRERE ER LESELÆRERE
- Vi har fokus på leseglede
- Høytlesing er viktig
- Riktig valg av tekst er avgjørende for engasjement og læringsutbytte
- Vi bruker positive forventninger og tilbakemeldinger som drivkraft i leseopplæringen
- Lesing og skriving henger sammen. Undervisningen i leseprosessen og skriveprosessen utfyller hverandre
- Vi samtaler om bilder og tekst for å utvikle leseforståelse
- Det fokuseres på gode lese – og læringsstrategier
- Vi lærer å lese faglitteratur og skjønnlitteratur
- Skolebiblioteket og det lokale biblioteket brukes flittig

Generell del

Planens mål

Å kvalitetssikre språkstimulering og lese- og skriveopplæring i Ålesund kommune, i tråd med de mål som rammeplanen og læreplanen setter.

Alle barn og unge i Ålesund kommune skal:

- Kunne bruke muntlig og skriftlig språk funksjonelt
- Oppløve lese- og skriveglede
- Utvikle funksjonell lese- og skrivedyktighet i et
- livslangt perspektiv
- Få støtte i sin språk-, lese- og skriveutvikling

Endring i fagplan

Fagplanene er i endring, og denne lese-, skrive- og språkplanen er laget for å tilfredsstille endringene i norskplanen. Norskfaget skal være både et språkfag og et kulturfag. Elevene skal bli trygge språkbrukere samtidig som de får innsikt i den rike og mangfoldige kulturarven i Norge. Det skal være fokus på å utvikle elevenes ferdigheter i lesing, skriving samt muntlige ferdigheter.

Endringen i fagplanene som skal tre i kraft i august 2020, sier at elevene i større grad skal arbeide aktivt utforskende i faget. De skal finne ut av, sammenligne, drøfte og reflektere over egne og andres faglige funn når det gjelder språk og tekster. Elevene skal utvide begrepsforståelsen og de skal lære å bli kritiske lesere, også digitalt.

Dybdelæring

Dybdelæring har fått en sentral plass i de nye læreplanene. Udir definerer dybdelæring som *"det å gradvis utvikle kunnskap og varig forståelse av begreper, metoder og sammenhenger i fag og mellom fagområder"*.

Det dreier seg om å utforske og å forstå et fenomen grundig og se ting fra forskjellige synsvinkler, lære seg å stille kritiske spørsmål og være kritisk til kilder.

For å nå dette målet, kan lærestoffet organiseres i tema, der flere fag er representert. Norskfaget kan anvendes i mange store tema, ved å benytte fagartikler, skriftlige oppgaver med bruk av skriverammer og skriftlig og muntlige presentasjoner.

Tverrfaglige temaer

Skolen skal legge til rette for læring innenfor de tre tverrfaglige temaene folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling.

De tre tverrfaglige temaene i læreplanverket tar utgangspunkt i aktuelle samfunnsutfordringer som krever engasjement og innsats fra enkeltmennesker og fellesskapet i lokalsamfunnet, nasjonalt og globalt. Elevene utvikler kompetanse knyttet til de tverrfaglige temaene gjennom arbeid med problemstillinger fra ulike fag. Elevene skal få innsikt i utfordringer og dilemmaer innenfor temaene. De skal forstå hvordan vi gjennom kunnskap og samarbeid kan finne løsninger, og de skal lære om sammenhenger mellom handlinger og konsekvenser.

Folkehelse og livsmestring - vil passe godt inn i både norskfaget, samfunnsfag, KRLE, naturfag og kroppsøving.

Demokrati og medborgerskap - passer godt inn i norskfaget og samfunnsfag.

Bærekraftig utvikling - passer som tema i norsk og naturfag.

Denne handlingsplanen tar ikke med forslag til tverrfaglige tema i norsk. Emblem og Åse skole utarbeider en årsplan for Livsmestring, som blir gjort tilgjengelig for alle barneskoler i kommunen. De to andre tverrfaglige temaene kan fokuseres på gjennom litteratur eller temauker.

Planens oppbygning

Lese-, skrive- og språkplanen er delt inn i en språkdell, en lesedel og en skrivedell. Hver hoveddel har en innledning der viktige prinsipper og fokusområder blir presentert. Hoveddelene er så delt inn i plan for 1. trinn, 2. trinn, 3. trinn, 4. trinn, 5. og 6. trinn og 7. trinn.

Forslag til vurderingsformer (VFL) står under hver hoveddel.

Det er viktig å lese grundig den generelle delen og innledningene til hver hoveddel for å få en oversikt. Vi anbefaler også at man orienterer seg om planen for trinnet før og etter «sitt trinn», for å få en rød tråd i opplæringen. I innledningen til hvert trinn fremheves noen hovedfokus. Hvert emne bygger på tilsvarende emne på foregående trinn, og videreutvikles på det neste.

Alle tiltak for elever som ikke følger normal leseutvikling er samlet i eget vedlegg (se vedlegg 1). Der er forslag til kartlegging i ordinær opplæring og ved vansker – f. eks. dysleksi.

Grunnleggende ferdigheter

Fagfornyelsen sier at grunnleggende ferdigheter skal anvendes i alle fag, men at hovedvekten av noen grunnleggende ferdigheter skal være i det / de fag de naturlig hører hjemme. Det betyr at i norskfaget er de viktigste grunnleggende ferdighetene:

- Muntlige ferdigheter (mestre ulike kommunikasjonssituasjoner, kunne planlegge og gjennomføre muntlige presentasjoner)
- Å kunne skrive (elevene skal kunne beskrive, informere, fortelle, argumentere, reflektere og utforske gjennom skriving)
- Å kunne lese (viktig utgangspunkt for faglig læring, og viktig ferdighet i alle fag)
- Digitale ferdigheter (bruke digitale verktøy for å hente informasjon og til å produsere og redigere tekster)

I tillegg kommer å kunne regne, som i norskfaget betyr å kunne lese tabeller og ulike grafiske framstillinger.

Motivasjon og leseglede – skriveglede

Foreldre må involveres fra første skoledag i 1. klasse. Gå igjennom enkle tips som de kan gjøre hjemme for å motivere barnet til å bli glad i å lese og skrive (se **Foreldrebrosjyre**, den skal deles ut til alle foreldre på 1. trinn hvert år).

Bøker skal være tilpasset lesenivået til eleven. For å ha leseglede og holde på motivasjonen, bør eleven være trygg på ca. 90% av teksten. De skal få tilbakemeldinger som fremmer egen utvikling. Det er også viktig at eleven får være med å ha innflytelse på hva som skal leses, ut ifra elevens interesse.

Skriveglede utvikles ved at barnet blir oppmuntret til å skrive lister, lapper, små fortellinger, brev, snakkebobler (til tegneserier) osv. uten å bli rettet. Når læreren begynner å fokusere på rettskriving, er det fokus på én rettskrivingsregel om gangen. Bakerst i planen er det tips til faglitteratur om motivering til lese- og skriveglede, men **husk at de ulike læreverkene i norsk har gode metodiske tips!**

Språk

Språkutviklingen skjer kontinuerlig fra barnet blir født. Språk utvikles i et sosialt samspill med foreldre og med andre barn og voksne når barnet blir eldre.

Vi kan dele språkferdighetene i fire hovedområder:

1. Utvikling av språklidene (fonologi)
2. Begrepene (semantikk)
3. Organisering og bøyning av ord (syntaks)
4. Språkbruk (pragmatikk)

Språkets utviklingsfaser kan grovt deles i tre faser:

1. Systeminnlæringsfasen (1 – 3 år)
2. Systemstabiliseringsfasen (4 – 6 år)
3. Tekstutviklingsfasen (6 år)

Forskning viser at ordforrådet ved inngangen til 1. klasses trinn er den faktoren blant en rekke språkvariabler som best forklarer forskjellen mellom gode og dårlige lesere på 9. trinn. En amerikansk språkstudie viste at amerikanske barns ordforråd i 1. klasse kunne forklare hele 30% av variasjonen i leseforståelse 10 år seinere.

Språkutviklingen fra 1. til 7. klasse er stor. Da utvikles setningsoppbyggingen, elevene binder sammen setninger til tekst, skriftspråket og den språklige bevisstheten økes.

Undervisningen må vektlegge språk- og begrepsutvikling. På de laveste trinn kan det øves gjennom språkleker med rim, regler, rytmer, lyder og stavelser som stimulerer den språklige bevisstheten hos barna. Barn som er språklige bevisste og kan leke med språkets forside, har som oftest et bedre utgangspunkt for å lære å skrive og lese enn barn som er lite språklig bevisste. Bøker er viktig for språkutviklingen. Små barn trenger å bli lest mye for og få forklart ord og handling. Det er viktig å fortsette med dette når barnet blir eldre.

Ord kan læres. Barn blir kjent med nye ord etter hvert som de eksponeres for nye erfaringer, nye opplevelser og ny innsikt. Å utvikle ordforråd handler om å gjøre elevene kjent med tale og skriftspråklige symboler, men også om å lære dem å knytte forbindelseslinjer mellom ordene og egne erfaringer.

Barn med forsinket språkutvikling og språkvansker

Det er store individuelle forskjeller i barns språkutvikling. Lærernes kunnskap om barns språktilegnelse er derfor svært viktig for at det enkelte barnet skal få god støtte. Når barn strever med språket, kan det skyldes forsinket språkutvikling eller en språkvanske. Det er ingen klare grenser mellom typisk, forsinket og/eller avvikende språkutvikling. Flerspråklighet vil i mange tilfeller kunne gjøre vurderingen enda mer utfordrende.

I følge Dysleksi Norge kan inntil 10-15% ha forsinket språkutvikling eller språkvansker i tidlige år. Ved å følge med på barnas kommunikasjon og språk, er det lettere å fange opp og støtte barn som har ulike former for kommunikasjonsvansker, som er lite språklig aktive, eller som har sen språkutvikling. Mange av disse barna tar imidlertid igjen de jevnaldrende etter hvert. Ofte er det vanskelig å forutsi hvilke barn med forsinket språkutvikling som senere vil ha språkvansker. Forsinket språkutvikling kan være det første tegnet på det som senere er en spesifikk språkvanske.

Når et barn ikke forstår det som blir sagt, kan årsaken være at barnets innholdsforståelse av et

ord, altså begrepsforståelsen, ikke er solid nok. Det kan også være at barnet ikke har utviklet forståelsen av språkets form i tilstrekkelig grad, for eksempel grammatiske prinsipper.

Barn som har vansker med å forstå hva som blir sagt, kan oppleve begrensninger på flere måter. Det kan blant annet være vanskelig å forstå regler for atferd og verbal kommunikasjon i lek.

Noen barn har god språkforståelse, men de har vansker med å uttrykke seg verbalt. De kan for eksempel ha problemer med å finne eller formidle ord, eller de kan streve med grammatiske prinsipper og setningsoppbygging. Et tegn kan være at de stopper opp og leter etter ord når de forteller eller deltar i samtaler, eller at setningene er mer ufullstendige enn det som er vanlig for alderen.

Noen barn har vansker med å tolke og bruke språk i sosiale sammenhenger til tross for at de har gode språkferdigheter for øvrig. Dette kan innebære at barna har utfordringer med å tilpasse språket sitt til situasjonen, eller at de har vansker med å bruke språket i kommunikasjon med andre på en hensiktsmessig måte. De kan også ha vansker med å tolke kroppsspråk og andre ikke-språklige signaler. For disse barna kan det være vanskelig å føre en samtale i dagligdagse situasjoner, og de kan streve med både verbal og ikke-verbal kommunikasjon.

Flerspråklige barns språktilegnelse

De første ytringene til flerspråklige barn ligner ofte på ytringene til yngre barn. De språklige utfordringene barna har mens de lærer seg andrespråket, kan lett bli forvekslet med utfordringer som er vanlige for barn med språkvansker. Mange barn veksler mellom språkene de kjenner eller mestrer, og det kan gjerne skje i en og samme ytring. De flerspråklige barnas språk bærer ofte preg av både ferdigheter og vansker på uventede områder. Barna kan for eksempel bruke noen avanserte ord eller ha svært god uttale, mens de ikke kjenner betydningen av mye brukte ord eller grunnleggende grammatiske prinsipper. Dette kan gjøre det mer utfordrende å vurdere språkkompetansen deres.

Lærerne som skal vurdere språket til flerspråklige barn og legge til rette for et godt språkmiljø for dem, må ha kjennskap til barnas språkhistorie og språkutvikling på språkene de behersker. De må være i stand til å se og vurdere barnas språk i et flerspråklig perspektiv. Et godt samarbeid med de tospråklige lærerne er viktig for å vurdere elevens språkferdigheter.

Det er svært viktig at barna behersker morsmålet godt.

Det er i tillegg viktig å være oppmerksom på at det som regel tar lengre tid å lære seg flere språk enn bare ett. Det er derfor helt vanlig med en noe langsommere progresjon i språkutviklingen generelt.

Lesing

Lesing og skrivning er grunnleggende ferdigheter som skal integreres i opplæringen i alle fag, men som norskfaget har et spesielt ansvar for.

Det er en sammenheng mellom lesing og språklige ferdigheter. Og det er en gjensidig påvirkning mellom tale og skrift som utvikler elevenes språklige ferdigheter og språklige bevissthet.

Lesing er avkoding av skriftspråk, men lesing er også å forstå innholdet i det en leser.

Spear, Swerling og Sternberg (1994) har utviklet en modell som beskriver hvordan barn gjennomgår ulike faser for å bli gode lesere. Elever med lesevansker faller ut på ulike trinn i modellen, avhengig av hvilke vansker de har.

Modellen beskriver fem faser (se også vedlegg 1):

<p>1. Førleser (assosiasjoner og visuell hukommelse gjør at barnet kan lese ord som Rema, McDonalds, Coca Cola). Andre forskere kaller denne fasen DEN LOGOGRAFISKE STRATEGIEN</p>
<p>2. Begynnerleser (fonologisk prinsipp som forut setter at barnet har forstått at bokstavene representerer språklyder og vet hvilken bokstav som representerer hvilken lyd). Blir også kalt DEN FONOLOGISKE STRATEGIEN</p>
<p>3. Overgangsleser 1 (en del ortografisk kunnskap er tilegnet, men ikke alt er automatisert). Mye tid brukes fortsatt på avkoding</p>
<p>4. Overgangsleser 2 (automatisert ordgjenkjenning). Barnet kan begynne å konsentrere seg om innholdet i det som blir lest. Fase 3 og 4 kalles også DEN FONOLOGISKE STRATEGIEN</p>
<p>5. Innholdsleser. Strategier for leseforståelse utvikles. DEN ORTOGRAFISKE STRATEGIEN</p>

Høyfrekvente ord

Høyfrekvente ord er ord som forekommer så hyppig at de utgjør en stor del av ordmaterialet i språket vårt. Rundt 70 % av ordene vi leser og skriver er høyfrekvente ord. Det er viktig å vektlegge automatisering av disse ordene allerede fra 1. trinn. Det vil gjøre det enklere å tilegne seg gode lese- og skrivekunnskaper, og særlig være til hjelp for elever som strever med lesehastigheten. Jobb systematisk med de høyfrekvente ordene. Vedlegg med alle de 500 mest høyfrekvente ordene (vedlegg 2 bokmål, vedlegg 3 nynorsk).

Testing i lesing

Lesekrav Carlsten og Logos:

DET KREVES SERTIFISERING FOR Å TESTE MED LOGOS (spør spesialpedagog / PPT):

Forventet lesehastighet ved vanlig leseutvikling på de ulike trinn:

Trinn:	Forventet lesehastighet Carlsten:	Leseforståelse Carlsten:	LOGOS (se kommentar under matrisen)
3.	25 – 50 ord pr. minutt	Bekymring dersom det er mer enn 25 % feil	76 ord pr. minutt
4.	50 – 85 ord pr. minutt	Bekymring dersom det er mer enn 20 % feil	103 ord pr. minutt
5.	70 ord pr. minutt	Bekymring dersom det er mer enn 15 % feil	123 ord pr. minutt
6.	80 ord pr. minutt	Bekymring dersom det er mer enn 15 % feil	80 ord pr. minutt
7.	100 ord pr. minutt	Bekymring dersom det er mer enn 15 % feil	Ca 100 ord pr. minutt (lesehastighet angitt etter 6. og 8. trinn, ikke 7. trinn)

LOGOS-tallen ligger høyere enn Carlsten for 3. - 5. trinn. Det kan skyldes flere forhold:

1. På LOGOS sin leseprøve skal ikke elevene streke under ord, dermed brukes ikke tid på det.
2. Tallene i LOGOS angir gjennomsnittet, ikke et minimumsnivå elevene bør ha. Minimumsnivået i LOGOS er angitt som standardavvik og ikke som antall ord pr minutt.
3. Teksten for 6. trinn og oppover til voksne er mer avansert og kompleks, og det er naturlig at lesehastigheten blir redusert.

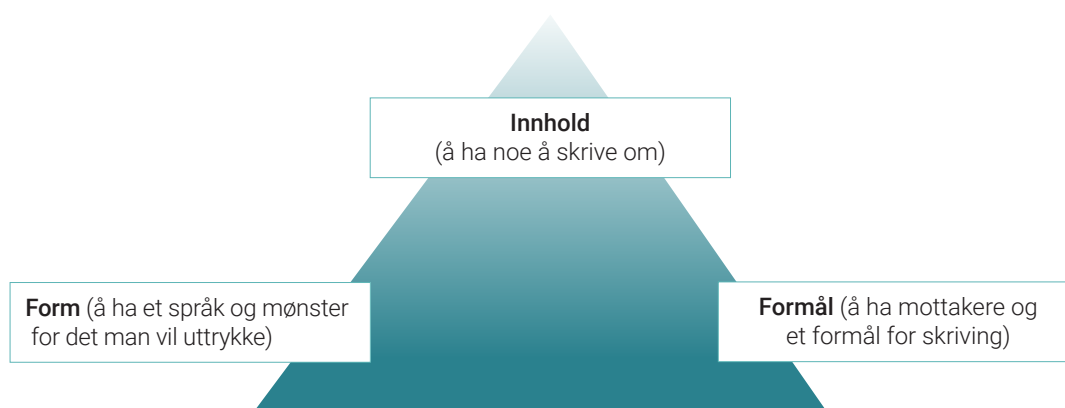

Skriving

Skriving fyller en rekke funksjoner: Vi skriver for å kommunisere med hverandre, for å påvirke hverandre, for å reflektere, for å strukturere og utvikle kunnskap, hjelpe og støtte oss når vi tenker.

Elevene lærer å lese gjennom å skrive og de lærer å skrive gjennom å lese. På 4. trinn vil mange elever nærme seg ortografisk skiving, der de fleste ord er korrekt skrevet, men de trenger likevel svært mye skrive trening for å skrive ord riktig og for å skrive meningsfulle tekster.

En systematisk skriveopplæring lærer elevene å utvikle kompetanse i å uttrykke seg skriftlig. Flere norskverk strukturerer skriveopplæringen med vektlegging av innhold, form og formål:

På samme måte som med lesingen, vil elevene møte begynneropplæringen i skiving med ulike forutsetninger, og også skriftspråkutviklingen kan deles inn i stadier:

1. Skribefase: Barnet etterlikner skrift. Tegnene likner på bokstaver og opptrer ofte på linjer.
2. Bokstavutforskning: Barnet etterlikner fortsatt skrift, men har nå lært seg noen bokstavformer som brukes tilfeldig.
3. Helordskiving/logografisk skiving: Barnet har lært seg noen ord, for eksempel navnet sitt. Barnet husker ordene som bilder, og har ennå ikke bevissthet om forbindelsen mellom språklyd og bokstav.
4. Fonologisk skiving: Barnet har knekt den alfabetiske koden og skriver ordene slik de uttales.
5. Ortografisk skiving: Barnet nærmer seg gradvis riktig skrivemåte for flere og flere ord.

Disse stadiene vil gli over i hverandre, og elevene kan bevege seg mellom dem, i alle fall til en viss grad.

Håndskrift

Å jobbe systematisk med å utvikle elevenes håndskrift bør skje parallelt med at elevene også lærer seg å bruke data som skriveverktøy. Det er viktig at elevene utvikler en funksjonell håndskrift. I begynneropplæringen er det viktig å forme bokstaver for hånd, fordi nevrologisk forskning viser at bevegelser en gjør når en skriver for hånd, etterlater et motorisk minne som hjelper oss å gjenkjenne bokstavene.

Elevne skal utvikle en lett leselig og effektiv skrift, og sammenhengende skrift skal øves på fra 3. trinn.

For at håndskriften skal være funksjonell, må den oppfylle to krav:

1. **Skrivekvalitet:** skriften bør kunne leses med normal lesehastighet og være i samsvar med den allment aksepterte standarden for håndskrift.
2. **Skrivehastighet:** skriveren kan forme skriften så raskt at den ikke tar fokuset bort fra de andre viktige elementene som skjer i en komplisert skriveprosess.

Skrivehastighet utvikles jevnt over tid. Utviklingen av skriftkvalitet stagnerer vanligvis i løpet av fjerde trinn. Årsaken til stagnasjonen kan være at den systematiske undervisningen opphører. Det betyr at det også er viktig å fortsette med det systematiske arbeidet på femte til tiende trinn.

Testing i skrivning

Rettskriving er en viktig del av skriveopplæringen. Carlsten har bokstavediktat for 1. trinn, bokstav- og orddiktat fra 2. trinn og en enkel setningsdiktat fra og med 3. trinn. LOGOS har en diktat der en får informasjon om hva slags rettskrivingsutfordringer eleven har (læreren kan gå gjennom feiltypene og systematisere dem). Nyere, forskningsbaserte rettskrivingstester som kan tas på hel klasse og raskt si noe om hvordan elevene mestrer rettskriving, finnes foreløpig ikke.

Lesesenterets staveprøve er lagt til rette som en orddiktat og er normert og standardisert for 3. – 10. trinn i den norske skolen. Prøven kan brukes som en screening, men er primært utviklet for å kunne gi mer diagnostisk informasjon i forbindelse med stavevansker. Alle prøveordene i diktaten er nøye utvalgt for å dekke ulike sider ved norsk ortografi. Testen er normert for gjennomføring i november/desember.

Prosentil lavere enn 15, tilsvarer betydelige vansker, 15-30 er moderate vansker og fra 30 og oppover registreres som ikke vansker.

Staveprøven kan ikke registreres i Conexus enda.

Prosentil	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95
3. trinn	4	7	8	9	10	11	12	13	14	14	15	16	17	18	19	20	22	23	25
4. trinn	10	13	14	15	16	17	18	19	20	20	21	22	22	23	24	25	26	27	28
5. trinn	11	14	16	17	19	20	21	22	22	23	24	25	25	26	26	27	28	29	30
6. trinn	16	18	20	21	22	23	24	25	25	26	26	27	27	28	28	29	29	30	31
7. trinn	17	21	22	23	25	25	26	27	27	28	28	29	29	29	30	30	30	31	31

Kåre Johnsens 40-ordsprøve er en eldre rettskrivingsprøve for 2. – 7. trinn. Denne orddiktattesten brukes på noen av skolene i kommunen.

Resultatene uttrykkes ved hjelp av en 9-delt stanine-skala. Det kalles prøveklasser. Prøveklasse 9 er det beste resultatet, og prøveklasse 1 det svakeste resultatet.

Pr. kl.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Trinn 2	0 - 13 rette	14 - 22	23 - 28	29 - 31	32 - 34	35 - 36	37 - 38	39	40
Trinn 3	0 - 18 rette	19 - 21	22 - 25	26 - 29	30 - 33	34 - 35	36 - 37	38 - 39	40
Trinn 4	0 - 17 rette	18 - 21	22 - 25	26 - 29	30 - 33	34 - 36	37 - 38	39	40
Trinn 5	0 - 17 rette	18 - 23	24 - 27	28 - 32	33 - 35	36 - 37	38	39	40
Trinn 6	0 - 18 rette	19 - 24	25 - 28	29 - 32	33 - 35	36 - 37	38	39	40
Trinn 7*	0 - 15 rette	16 - 21	22 - 25	26 - 28	29 - 30	31 - 32	33	34	35

**Det er kun 35 ord på 7. trinn.*

Conexus

Conexus Engage (Vokal) samler mange kartleggingsprøver og gjør det enkelt å følge opp hver enkelt elev. Vi logger på med feide og kan legge inn resultater på prøver som Carlsten, Kåre Johnsen, M-prøvene, ordkjetetesten, Språk 6-16, Udirs obligatoriske og frivillige kartleggingsprøver og ulike kartleggingsverktøy. Resultatene fra nasjonale prøver blir lagt inn automatisk.

Vokal gir en god oversikt over den faglige utviklingen til elevene over tid.

Lesing og skriving i alle fag – skjønnlitteratur og faglitteratur

Alle lærere er norsklærere og skal støtte opp om opplæringen i norskfaget. Språkløyper (<https://sprakloyper.uis.no>) har tips til hvordan vi kan benytte lesing og skriving i andre fag.

Kjennetegn på funksjonelle lesere i alle fag etter 2., 4. og 7. trinn (se vedlegg 5)

Lesing er en viktig grunnleggende ferdighet i alle fag. Leseopplæring i alle fag er ikke å be elevene lese, gi leseleksi i faget eller å stille spørsmål til leseleksi.

Matrisen under viser hvilke aspekt ved lesing som skal vektlegges i alle fag (Udir):

Fag	Aspekt ved lesing	Teksttyper o.a.
Engelsk	Lese med flyt og forståelse, utforske, lære av, reflektere, skaffe seg innsikt.	Ulike typer engelskspråklige tekster av varierende lengde og vanskegrad.
Kroppsøving	Hente, tolke, forstå informasjon, vurdere.	Fagspesifikke tekster, kart, symboler.
K&H	Tolke, lese og forstå.	Tegn og symboler, diagrammer, visuelle presentasjoner, bruksanvisninger, mønster, arkitekttegninger.
Musikk	Tolke, forstå og reflektere.	Musikalske uttrykk, symboler, tegn, lesing av tekster.
Mat og helse	Granske, tolke, reflektere, vurdere.	Fagtekster, oppskrifter, bruksanvisninger, varemerking, reklame, informasjonsmateriale.
Matematikk	Finne informasjon, forstå, bruke symbolspråk og faguttrykk, sortere, reflektere, analysere, sammenfatte informasjon, vurdere form og innhold.	Tekster fra dagligliv og yrkesliv, sammensatte tekster som inneholder matematikuttrykk, grafer, diagram, tabeller, symbol, formler, logiske resonnement.
Naturfag	Forstå og bruke naturfaglige begreper, symboler, figurer, argumenter, kunne identifisere, tolke, bruke og sammenligne informasjon, vurdere kritisk troverdighet og relevans.	Sammensatte tekster i bøker, aviser, brosjyrer, digitale kilder, bruksanvisninger, regelverk.
Norsk	Få innsikt, finne informasjon, forstå, forholde seg kritisk og selvstendig til, tolke, reflektere over og vurdere.	Bredt utvalg sjangre fra nåtid og fortid, på skjerm og på papir.
KRLE	Opplive, forstå, innhente informasjon, tolke, reflektere.	Fortellinger og fagstoff.
Samfunnsfag	Forstå, utforske, tolke, reflektere, søke målrettet etter informasjon, behandle, bruke informasjon, sammenligne informasjon fra ulike kilder, kritisk vurdere kilders relevans, troverdighet og formål.	Fagtekster, visuelle framstillinger, bilder, film, tegninger, grafer, tabeller og kart.

Skriving vil også inngå i de aller fleste fag, ved at elevene skriver faktasetninger, fagrelaterte tekster, lager arbeidsbeskrivelser, skriver loggbok, lager oppskrifter osv. Alle lærere er også skrivelevere og skal veilede elevene slik at de prøver å bruke innlærte rettskrivingsregler, adekvate formelle krav til et skriftlig arbeid og en hensiktsmessig skrift.

Veiledet lesing

Metoden veiledet lesing (Guided Reading) går ut på å øve opp elevene til å bli selvstendige og kritiske lesere. Metoden kan brukes i mange fag.

Læreren veileder elevene i lesingen av en bok som er valgt ut på forhånd. Alle elevene har hvert sitt eksemplar av boken. Læreboka i et fag kan godt benyttes.

Læringsmålet for lesingen må presenteres. Læreren og elevene blar deretter gjennom boka sammen, leser og diskuterer seg gjennom teksten. For å øke leseforståelsen stiller læreren spørsmål underveis som aktiviserer elevenes forkunnskaper. Læreren og elevene ser også på hvordan boka er bygd opp og formgitt, de diskuterer vanskelige ord, de ser etter ledetråder i tekst eller bilde som kan bidra til forståelsen, og sammen drøfter de innholdet. Å forstå innholdet i teksten er det sentrale i veiledningen.

En annen viktig del av metoden med veiledet lesing er at man arbeider med mindre deler av boka, alternativt ett emne, om gangen. Etter gjennomgangen av boka / kapitlet, vurderer elevene og læreren i fellesskap om læringsmålet er nådd. Damms leseunivers har utarbeidet bøker som er fine å bruke til Veiledet lesing. Lesesenteret har egne sider med instruksjonsvideo for hvordan veiledet lesing kan foregå.

Læringsstrategier

Læringsstrategier er fremgangsmåten elevene bruker for å organisere sin egen læring. Dette er strategier for å planlegge, gjennomføre og vurdere eget arbeid. Det innebærer også refleksjon over nyervervet kunnskap og anvendelse av den i nye situasjoner (Oppl. 1 § 1 -2).

Læreren må modellere hvordan strategiene kan brukes. Først når elevene selv tar strategien i bruk, har de opparbeidet evne til kritisk tenkning. Da kan de også utvikle og nyttiggjøre seg egne strategier.

Fire prinsipper for innlæring av en ny strategi:

- 1. Introduksjon** - Læreren motiverer og forklarer hensikten.
- 2. Modellering** - Læreren viser og elevene "hermer".
- 3. Veiledet arbeid** - Lærer viser gode elevksempler i plenum.
- 4. Selvstendig arbeid** - Elevene bruker strategien i læringsarbeidet sitt.

De ulike læreverker kan ha egne navn på ulike strategier.

Anbefalte læringsstrategier (se også vedlegg 5):

- Tankekart
- Ordbank
- Bildenotat
- Flerkolonnenotat
- Foss (Forholdet mellom spørsmål og svar)
- Parkeringsplassen (skrive ord en ikke forstår på gule lapper, gjennomgå felles)
- Gjenfortelling / sammendrag
- Ordliste / oppslagsverk
- Læresamtale
- Begrepskart
- BISON-overblikk / Super-blikk
- OBI (Overskrift, bilder og ingress) – forenklet versjon av BISON-overblikk
- VØSL/VØL/VL - Vet, Ønsker å lære, Slik vil jeg lære det, Lært
- VENN-diagram
- Læringslogg og nøkkelord
- Lage overskrifter
- Skriverammer
- Karusell (plakater med overskrifter om et tema rundt omkring i klasserommet, eleven skriver ned det de husker / vet på hver plakat)
- Rammenotat

Hver skole kan utarbeide egen læringsstrategiplan som viser hvilke læringsstrategier alle klasser på skolen skal lære på de ulike trinn.

Flerspråklige elever

Flerspråklige elever kan ha utfordringer med hensyn til lesing og skriving. Lesing og skriving er prosesser som henger sammen med språklige forutsetninger.

Fonologisk bevissthet er i noen grad avhengig av at barn oppfatter fonologiske detaljer som er meningsbærende i tale de har rundt seg. For barn med norsk som førstespråk er det vanligvis ikke vanskelig å høre forskjell på ordene "bære" og "pære", eller de vet at det betyr ulike ting. Barn vil vanligvis ha en bedre utviklet fonologisk bevissthet i det språket de kjenner best. Det er lettere å holde flere språklyder i arbeidsminnet når disse lydene til sammen gir mening.

Det betyr at det er en fordel om elever bruker og kan gjenkjenne de språklydene som er aktuelle i lese- og skriveopplæringen.

I tillegg er det en selvfølge at en må ha en viss kunnskap og erfaring med språket og hva ordene betyr for å forstå hva en leser (eller hva som blir lest for en).

PISA fra 2003 og 2006 viser at flerspråklige elever (som er født i utlandet) presterer dårligere enn øvrige elever i lesing, matematikk og naturfag. Det er selvfølgelig store individuelle forskjeller, og også forskjeller avhengig av hvor lenge de har bodd i Norge. Språklig, kulturell og sosial bakgrunn spiller også en rolle.

Forskning viser at minoritetselevene har dårligere forutsetninger for lesing og skriving enn elevene som har norsk som morsmål. Minoritetselevene har ofte svakere lese- og skriveferdigheter enn de norskspråklige elevene viser.

Dette forteller oss at de flerspråklige elevene trenger særskilt norskopplæring og også god oppfølging av tospråklige lærere i begynneropplæringen.

Flerspråklig utredningsverktøy

Liv Bøyesen (Oslo Met) har utarbeidet FLORO, som er et flerspråklig utredningsverktøy (Flerspråklig Ordminne, RAN- rask automatisert benevning - og Ordrepetisjon).

FLORO er et verktøy til hjelp i utredning av minoritetsspråklige elever for å avkrefte eller bekrefte hypoteser om språkvansker. Det kan dreie seg om forsinket eller avvikende språkutvikling, om spesifikke vansker knyttet til lesing og skriving som dysleksi, eller en kombinasjon av disse. FLORO kan som en del av en utredning si noe om mulige behov for hjelp ut fra retten til spesialundervisning, slik den er definert i opplæringsloven §5.1.

Noen skoler i Ålesund har lærere som er sertifisert og kan gjennomføre FLORO.

Tilpasset opplæring

Udir sier dette om tilpasset opplæring:

Tilpasset opplæring gjelder for alle elever. Tilpasset opplæring er et virkemiddel for at alle skal oppleve økt læringsutbytte. Det er ingen individuell rett, men skal skje gjennom variasjon og tilpasninger til mangfoldet i elevgruppen innenfor fellesskapet.

Tilpasset opplæring gjelder både for de som følger ordinær opplæring og for de som mottar spesialundervisning. I den ordinære opplæringen har ikke eleven rett til noen særskilt tilrettelegging. Spesialundervisning er derimot en individuell rett eleven har i de tilfellene han eller hun trenger ekstra tilrettelegging utover det ordinære tilbudet.

Tilpasset opplæring er de tiltakene som skolen setter inn for å sikre at alle elevene får best mulig utbytte av den ordinære opplæringen.

Det kan være tiltak knyttet til:

- organiseringen av opplæringen
- pedagogiske metoder
- arbeid med læringsmiljø
- oppfølging av lokalt arbeid med læreplaner og vurdering

Tilpasset opplæring skal vektlegge både elevenes ulike behov og forutsetninger og fellesskapet i skolen. Innenfor fellesskapet utvikler elevene sin læringsatferd.

Sentrale forhold i denne sammenhengen er

- relasjonen mellom lærer og elev
- relasjonen mellom elever
- klassens læringsmiljø
- klasseledelse
- elevforutsetninger
- regler og konsekvenser
- samarbeid mellom skole og hjem

Tilpasset opplæring innenfor lesing og skriving vil bl. a være:

- lærers modellering
- grundighet i innlæring av nye ferdigheter
- vektlegge læringsstrategier
- gi mulighet for ulik progresjon og vanskegrad

Skolebiblioteket

Hver skole bør tilstrebe å ha et skolebibliotek som motiverer og inspirerer elevene til å lese. Det betyr at det må være oppdatert med aktuell barnelitteratur, det bør ha gode bøker tilpasset alle lesenivå, og elevene bør ha tilgang på å låne bøker så ofte som mulig. Se vedlegg 6 Knytteneveregelen, som lærer barna å velge rett bok.

Læreren kan organisere norsktimene slik at det blir satt av ukentlig tid til stillelesing. Det frigir lærers tid til f.eks. elevsamtale, oppfølging av konkret skolearbeid eller annet arbeid, men vi anbefaler også at lærer kan sitte å lese i egen bok sammen med elevene av og til.

Fast tema på foreldremøter hver høst bør være hvordan foreldre kan hjelpe og motivere barna til å lese og bli gode lesere. Mengdetrening i lesing må foregå hjemme, og det er noe alle foreldre bør være bevisste på å motivere til.

1. trinn

Hovedmålet er at man i løpet av første året skal utforske tale- og skriftspråket best mulig gjennom samtaler, begrepsforklaringer, fortellinger, fellesopplevelser, høytlesing og tekstskaping.

Overgangen fra barnehage til skole kan være utfordrende. Det er sprik i alder, modning og kompetanse/utviklingsnivå. Elevene møter med ulike forutsetninger og ulikt grunnlag, alle skal igjennom samme opplæringsløp, men med individuelle tilpassninger. Noen barn kan allerede lese med god flyt og sikkerhet, og noen kjenner kanskje bare igjen en og annen bokstav. Skolen skal kompensere for barns ulike språklige forutsetninger og ulik bakgrunn. Det krever systematisk registrering og kartlegging å finne den enkelte elevs kunnskaper og utfordringer.

I språkkompetansen er ordforråd et viktig aspekt, som har stor innvirkning på bl.a. senere leseforståelse. Det å forstå innhold og mening i ord er helt avgjørende for å kunne oppfatte mening i det som blir sagt, for å formidle tanker og meninger og for å klare å huske nye ord. Det er vanskelig å huske nye ord hvis man ikke kan knytte noe meningsfullt til dem. I tillegg til betydningen av arbeid med vokalbular og ordforståelse, er også her tidlig innsats og intensivitet viktige faktorer.

Lesing og skriftspråkkompetanse bygger på talespråket. Barn med god språkkompetanse ved skolestart har bedre forutsetninger for å uttrykke seg muntlig og for å lære å lese og skrive. Det er viktig at barna tidlig utvikler en forståelse for sammenhengen mellom talespråk og skriftspråk. Elevene må også ledes til å oppdage og bli oppmerksomme på at tale og skrift har en forside og en innholdsside.

Innlæring av bokstavene - progresjon. Hva som er den ideelle bokstavprogresjonen og bokstavrekkefølgen kan diskuteres, og det kan også variere fra barn til barn (pga. forkunnskaper, interesser og bokstaver i barnets og familiens navn). Dersom en bruker et ABC-læreverk, vil det ofte være mest aktuelt å bruke bokstavrekkefølgen til det aktuelle

læreverket. Det viktigste momentet i vurderingen av bokstavprogresjonen, er at bokstavene raskt skal kunne brukes til å lese og skrive mange ord. Det kan også være lurt å spre formlike og lydlike bokstaver litt fra hverandre i tid, slik at elevene har sikker kunnskap om den ene (f.eks. b), når den andre (f.eks. d) introduseres. For flere momenter i valg av bokstavrekkefølge, se f.eks. Lundetræ K. & Walgermo, B. R. (2014) Leseopplæring – Å komme på sporet.

K. Lundetræ & F. E. Tønnessen (red.) (2014). Å lykkes med lesing: Tidlig innsats og tilpasset leseopplæring (s.148-171) Gyldendal Akademisk.

I vurdering av bokstavprogresjon, bør vi ta med resultatene fra den første norske studien på feltet, "På sporet", i regi av Lesesenteret. Den viser at elever som har hatt en rask bokstav-progresjon der de har lært mer enn én bokstav i uka, har en tryggere bokstavkunnskap, ordlesing og staving enn barn som har en langsommere bokstavprogresjon.

Rask bokstavprogresjon gir elevene flere bokstaver å lage ord med tidlig, og de får gode muligheter til å knekke lese- og skrivekoden raskere.

Senterleder v/Lesesenteret, K. Lundetræ, sier at fordelene med å bli introdusert for alle bokstavene raskt, er at man da vil møte på hver bokstav mange ganger i løpet av et skoleår, og man kan jobbe mye med alle bokstavene over tid. Lærerne vil også kunne få oversikt over hva elevene mestrer og vil i større grad kunne tilpasse leseopplæringen til den enkelte elev. Ikke minst vil en tydeligere få øye på hvem som sliter med bokstavene, slik at disse elevene får hjelp allerede i første klasse. Hun anbefaler å minne foreldrene om at elevene vil få bokstavene repetert flere ganger i løpet av året, selv om man bruker kortere tid på den første innlæringen.

Multisensorisk tilnærming er viktig, dvs. å ta i bruk alle sansekanaler for å skape bånd mellom skrifttegn og lyd; høre, si, spore, kjenne, skape visuelt assosiasjonsbilde; knytte forma til noe kjent. Flere sansekanaler i bruk gir gode minnespor, og til flere bånd en knytter mellom skrifttegn og lyd, jo raskere blir bokstavene automatisert.

Språklig bevissthet og muntlige ferdigheter		1. trinn
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Hovedområde: Språkutvikling og muntlige ferdigheter		
Utvikle og utvide ordforrådet med dagligdagse uttrykk og begreper	<p>Benytte hverdagssituasjoner til språk- og erfaringsbasert begrepsstimulering, f.eks.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uteskole. • Av- og påkledningssituasjon og friminutt osv. • Frilek (lærer deltar og/eller observerer elevene). • Tilrettelagte lekpregede aktiviteter (leke kontor, butikk, familie ...). <p>Benytte høytlesning i undervisningen for bl.a. å:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Utvide og utvikle ordforråd. • Lytte etter, forstå og gjengi informasjon. • Utvikle fantasi, empati og sympati. <p>Arbeide systematisk med ord- og begrepsopplæring gjennom planlagte aktiviteter med fokus på:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Språkets innholds-, form- og bruksside. • Kategorisering og sortering av begreper/ord. • Over- og underbegreper (f.eks. ved bruk av begrepshus). • Synonymer, antonymer, sammensatte ord osv. <p>Bruke relevante representasjonsformer i begrepsarbeidet, f.eks. film, bilder, illustrasjoner, konkrete osv., for å visualisere innholdet i begrepene og utvide erfaringsgrunnlaget til elevene.</p>	
Bruke språket på en hensiktsmessig måte for å uttrykke seg og bli forstått, samt gradvis utvikle et situasjonsuavhengig språk	<p>Legge til rette for aktiviteter hvor elevene får samtale om kjente temaer eller situasjoner, uttrykke egne meninger, lytte til og gi svar på innspill fra andre – veilede elevene til gradvis å kunne uttrykke seg med et sammenhengende og situasjonsuavhengig språk. Gjenfortelle fra ulike situasjoner, bl.a.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hendelser utenfor skolen (helg, ferie osv.). • Friminutt. • Uteskole osv. 	
Utforske og samtale om eget språk	<p>Systematisk arbeide med ord og begrep: Samle og lage lister over ord, uttrykk og begreper elevene skal lære hver uke. Lære minst 5 nye ord/uttrykk/begrep i uka. Daglig arbeid med ord – fokus på ordets innhold, form og bruk. Leke med bokstaver og ord på egenhånd og sammen med en voksen. Høytlesning felles i klassen eller i mindre grupper med mål å lære nye ord og begrep, lytte etter, forstå og gjengi innhold.</p>	
Utforske og samtale om oppbygningen og betydningen til ord og uttrykk	<p>Lære seg å stoppe opp og undre seg over nye ord og begreper, og komme fram til hva de betyr. Finne flere ord som betyr det samme, motsatt av, sette sammen ord, sortere i ordklasser. Være bevisst på å bruke ulike begrepskategorier. (fagord og høyfrekvente ord de møter i tekster. Ordene brukes skriftlig og muntlig av både elever og lærere).</p>	
Beskrive hvordan ord vi bruker (positivt og negativt ladet), kan påvirke andre	<p>Modellere og samtale om hvordan variasjon i ord, stemmebruk og intonasjon kan virke inn på fortellinger/budskap.</p>	
Gjenfortelle sammenhengende fra tekster, opplevelser og bilder	<p>Bearbeide tekstopplevelser i samtaler, lek, rollespill, tegninger og bilder.</p> <p>Tips: "Språkleker, praktisk del" (1996) av Jørgen Frost & Annette Lønnegaard.</p>	

Språklig bevissthet og muntlige ferdigheter		1. trinn
Hovedområde: Språklig bevissthet		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Utvikle forståelse for at språket har en form og en innholdsside	Arbeide videre systematisk med de fem nivåene: <ul style="list-style-type: none"> • Fonologisk; dele ord inn i de fonemer som utgjør ordet. Fonemisk bevissthet gjør det enklere å forstå det alfabetiske prinsipp. • Morfologisk; analyse av ordet der alle elementene i ordet blir tatt i bruk, men der ordet likevel gjenkjennes umiddelbart som en helhet. • Semantisk; forståelsen av ord, og er selve innholdet som gir leseren forståelsen av teksten. • Syntaktisk; setningsoppbygging. Ordene kan gi leseren rettledning om hvilken type ord (substantiv, verb osv.) som passer inn på et bestemt sted i teksten. • Pragmatisk; ledetråder som den ikke-språklige kontekst gir, for eksempel bilder, osv. De er viktig for tekstforståelsen. 	
Tilegne seg det alfabetiske prinsipp	Artikulere språklydene i alfabetet.	
Lytte ut, binde sammen og ta bort lyder i lydrette ord Trekke sammen lyder til ord i muntlige aktiviteter	Vise og gi eksempler på hva det er som gjør at ord rimer på hverandre og at ord kan høres nesten like ut. Skrive rimord på tavlen. Leke med språket: Rim, regler og sanger. Lytte ut første lyden i ord, begynne med vokalene og de konsonantene vi kan synge på (L-S-F-M-N-V) (unngå konsonantforbindelser). Lytte ut lyder i ord (2. og 3-lydsord med sangbare konsonanter (ÅL-IS-SEL-MIL), dele ord opp i lyder, sette lyder sammen til ord, ta bort lyder, bytte ut lyder (addisjon, subtraksjon, fonembytte).	
Dele ord i mindre deler (morfemer, stavelser og lyd) Finne grunnstammen i ord	Arbeide med rytmen i språket, bevisstgjøring på et ords lengde, om det er langt eller kort. Klappe stavelser, si stavelser samtidig som du kniper på haka (da viser du rytmen/antall stavelser i ordene).	
Forklare hva et sammensatt ord er	Ord i ord øvelser, ordjakt i bøker, tegne sammensatte ord.	
Forstå hva en setning, ord og stavelse er	Tydeliggjøre hva en setning er og hva et ord er.	
Bli kjent med tekster på både bokmål og nynorsk	Lytte til og snakke om tekster på både bokmål og nynorsk. Tips: "Språkleker, praktisk del" (1996) av Jørgen Frost & Annette Lønnegaard.	
Hovedområde: Læringsstrategier		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Utvikle læringsstrategier for ord- og begrepsforståelse	Modellere bruk av begrepsrus og enkle begrepskart, samt strategier for at elevene selv skal kunne resonnerer seg frem til betydningen av ord. Modellere bruk av tankekart både på papir og digitalt. Vise hvordan det kan brukes for å kategorisere tema/kunnskap.	

Vurdering, kartlegging og tilpasning

Kartlegging av grunnleggende begrep

Kartlegging av bokstavkunnskap gjennom hele året, for eksempel kan en bruke "Bokstavprøven" fra Lesesenteret

5 faktorer:

Forskerne i På Sporet-prosjektet tok utgangspunkt i fem faktorer som er kjent for å ha sammenheng med ferdigheter i lesing og skriving. Ved skolestart undersøkte de følgende:

- Elevenes kunnskap om bokstaver.
- Om elevene kunne lytte ut første lyden i et ord.
- Om elevene kunne trekke sammen lyder til korte ord.
- Hurtig benevning – å si navn på bilder av kjente gjenstander i riktig rekkefølge så raskt som mulig.
- I tillegg måtte foreldrene svare på om det var lese- og skrivevansker i barnets nære familie.

Underveisvurdering muntlig og skriftlig.

Elevsamtaler/Utviklingssamtaler.

Skolens egne verktøy som registrerer elevenes utvikling; kartlegging fra læreverkene, normerte kartlegginger, observasjonsverktøy som for eksempel SOL, Leselos, LUS.

Lesing		1. trinn
Hovedområde: Avkoding og leseflyt		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Utvikle sikker bokstavkunnskap	Legge til rette for lekelesing og lekeskriving (skriftspråkstimulerende aktiviteter). Bokstavplansjer på veggen. På plansjene merkes vokaler med rødt og konsonanter med blått. Det er også nyttig at alfabetremser med store og små bokstaver er tilgjengelig på hver pult. Bruke store og små bokstaver på f.eks. navnelapper, plakater og beskjeder i klasserommet.	
Fremme lesing gjennom skriving	Bruke for eksempel det digitale programmet Skoleskrift. Gi muligheter for korte, uformelle skriveoppgaver der elevene kan skrive seg til lesing (håndskrift og tastatur).	
Vise forståelse for sammenhengen mellom språklyd og bokstav, og mellom talespråk og skriftspråk	Daglig arbeid med språklig bevissthet (f.eks. Jørgen Frosts språkleker). Rim og forklare hvorfor ord rimer, klappe stavelser, klappe stavelser i ord, lytte ut fremlyd, midtlyd og utlyd.	
Gjenkjenne og benevne bokstavenes lyd, form og navn – både store og små bokstaver	Bokstavinnlæring: Arbeide med store og små bokstaver parallelt ved innlæring av bokstaver med hovedfokus på de små bokstavene. Alle bokstavene gjøres tilgjengelig fra første stund. Alfabetet gjennomgås flere ganger første skoleår med ulik innfallsvinkel. Velger man å arbeide med to bokstaver i uken, kan det fokuseres på systematisk arbeid med skriftforming fra «runde» to. Det er opp til den enkelte skole å avgjøre rekkefølgen på bokstavene som skal læres. Det er sentralt at det velges bokstaver som lett kan danne ord, slik at elevene raskt kommer i gang med lesing og skriving. Symbol- og lydlike bokstaver introduseres på ulike tidspunkt (f.eks. innarbeide b godt før man introduserer d).	
Utvikle hensiktsmessige strategier for fonologisk syntese og analyse	Modellere og samtale om bruk av «lesefinger» (pekelese), samt veilede elevene til selv å bruke lesefinger ved egen lesing for å bli nøyaktige lesere. Arbeide systematisk med strategier for å lydere og trekke lyder sammen til ord (syntese), samt stavelseslese ord. Arbeide systematisk med strategier for å dele opp ord i stavelser og lyder (analyse).	
Ha kjennskap til forskjell på vokaler og konsonanter	I arbeidet er det vokalene som skal være i fokus. Ved innlæring av bokstavene skal det påpekes om det er en vokal eller konsonant (elevene skal lære fagbegrepene). Vokalene har samme bokstavnavn og bokstavlyd, mens konsonantenes bokstavnavn dannes av flere lyder.	

Lesing		1. trinn
Hovedområde: Avkodning og leseflyt		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Å oppnå leseflyt	<p>I arbeidet vektlegges repetert lesing. Repetert lesing foregår ved at eleven leser en kort og nivåtilpasset tekst flere ganger, hvor ca. 90 % av ordene i teksten bør kunne avkodes riktig (begreper og lyder må være kjent). Elevene leser enten teksten et forhåndsbestemt antall ganger eller til avtalt nøyaktighet og hastighet/ flyt oppnås.</p> <p>Det skal veksles mellom å trene på bokstaver, ortografiske enheter (f.eks. konsonantforbindelser), enkeltord og sammenhengende tekst. Det påpekes at antallet høyfrekvente ord det arbeides med på 1. trinn må begrenses, slik at elevene ikke avsporer før bokstavlydene er automatisert.</p> <p>Repetert lesing kan brukes i plenum, grupper og alene sammen med en voksen. Lærer modellerer god leseflyt for elevene.</p> <p>Repetert lesing kan også benyttes som lekse, men hovedvekten av arbeidet skal foregå på skolen. Gis teksten i lekse er det sentralt at foresatte får informasjon om hvordan det skal arbeides med teksten.</p>	
Bruke egne kunnskaper og erfaringer for å forstå og kommentere innholdet i leste tekster	Modellere egne lesestrategier og tolkning av innhold i tekstene for gradvis å utvikle elevenes lytte- og leseforståelse. Elevenes egne strategier og tolkninger skal også vektlegges og videreutvikles gjennom veiledning fra lærer. Arbeide med nivåtilpassede tekster gjennom veiledet lesing med vekt på avkodings- og forståelsesstrategier.	
Er bevisst intonasjon og naturlig stopp ved punktum	Daglig høytlesing av lærer med dialog om skriftspråk og tekst.	
Kjenner igjen og leser flere ordbilder på skilt og logoer Kjenner igjen og leser enkle, vanlige småord og enkle tekster med sammenheng og forståelse på papir og skjerm	<p>Fokusere på bokstavens form med grunnleggende begreper (f.eks. Magne Nyborg). Ta i bruk en multisensorisk tilnærming.</p> <p>Repetert lesing av bokstaver, lydrette ord og enkle høyfrekvente ord.</p> <p>Husk lesefinger, tekst på tavle.</p> <p>Bli bevisst leseretning.</p> <p>Lærer har modell-lesing for elevene.</p> <p>Korlesing, lesing med læringspartner, veksellesing og veiledet lesing.</p> <p>Klippe ut logoer, se på skilt o.l. når en er på tur.</p> <p>Finner ut av nye ord ved hjelp av ord de kjenner fra før.</p> <p>Leser korte, lydrette ord med store og små bokstaver med fonologisk strategi.</p> <p>Leser et utvalg ord ortografisk (f.eks. jeg, ser, her, ikke, og, til, han, hun).</p> <p>Bruke digitale verktøy når det er tjenlig for innlæringen.</p> <p>Skrive/tegne egne tekster ut fra leste tekster.</p>	
Hovedområde: Leseforståelse og leseglede		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Ha forståelse for hensikt og mål for lesingen Opplive glede, nysgjerrighet og interesse for bøker Opplive ulike typer lesing i ulike sjangre og fag	<p>Besøke bibliotek og låne bøker.</p> <p>Ha rikelig og lett tilgang på tilpasset og variert/interessant lesestoff i klasserommet.</p> <p>Høytlesing, lydbok.</p>	
Se sammenheng mellom språklyd og bokstav Avkode enkle ord og forstå hva de betyr Lese store og små bokstaver	<p>Systematisk bokstavinnlæring – inneholde mye repetisjon.</p> <p>Antall bokstaver pr. uke/progresjon.</p> <p>Lære små og store bokstaver samtidig, med hovedfokus på de små bokstavene.</p> <p>Arbeide systematisk med høyfrekvente ord.</p> <p>Forklare ords betydning/begrepsstimulering (sortere begreper og trene overbegreper).</p> <p>Lage felles tankekart på tavlen – ord som begynner med bokstaven.</p>	

Lesing		1. trinn
Hovedområde: Leseforståelse og leseglede		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Lese enkle setninger digitalt og på papir og forstå innholdet Lese lengre setninger digitalt og på papir og forstå innholdet Lese enkle hele tekster med forståelse	Høytlesing fra lærer med samtaler hvor lærer modellerer leseglede. Høytlesing som veiledet lesing, overvåkes av en voksen, frivillig høytlesing i klassen/gruppen og korlesing ut fra nivå.	
Samtale og stille spørsmål om det som er lest Knytte det som er lest til egne erfaringer og tidligere kunnskap	Felles samtale i klassen. Lærersamtale (lærer-elev, elev-elev). Tankekart, friformkart, VØL-skjema.	
Forstå enkle tekststrukturelle virkemidler som illustrasjoner, bilder og enkle diagram	Tilrettelagte lekpregede aktiviteter – leke kontor, butikk, familie. Samtaler i stor/liten gruppe med veiledning i bruk av begreper innen fag, samtale om relevante tema, uttrykke egne meninger, lytte til og gi svar på andres innspill.	
Lesing		1. trinn
Hovedområde: Læringsstrategier		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Bruke hensiktsmessige læringsstrategier tilpasset formålet med lesingen	Arbeide systematisk med lesestrategier <i>før, under og etter</i> lesing som er tilpasset etter formålet med lesingen. Lærer modellerer utvalgte lesestrategier, og gjør elevene kjent med sammenhengen mellom formålet med lesingen og lesestrategier som benyttes for å hente ut informasjon, tolke og reflektere over teksten innhold og form.	
Aktivere bakgrunnskunnskap og førforståelse	Før lesing: Aktivere elevenes forkunnskaper ved å forklare hvorfor vi leser skape forventninger, gjennomgå nye ord og begreper – eks. idémyldring, tankekart, friformkart, trekke tråder til aktuelle/kjente tema eller problemstillinger, praktiske eksperimenter, rekvisitter, formidling, film, bilder, musikk.	
Utvikle metakognitive ferdigheter	Under lesing: Referere til hva som er formidlet før lesingen, snakke om ord og begreper, stille spørsmål til teksten. Lærer modellerer ved å stoppe opp og kommentere teksten underveis i lesingen, f.eks. "Nei, dette stemte ikke med det jeg trodde" eller "Det visste jeg ikke".	
Oppsummere	Etter lesing: Hva har vi lært, dra fram den nye kunnskapen, oppsummere hva teksten handlet om, samtale og vurdere form og innhold. Tankekart og friformkart kan benyttes for å oppsummere.	

Vurdering, kartlegging og tilpasning

Kartlegging av språklig bevissthet.

Kartlegging av bokstavkunnskap gjennom hele året.

Utdanningsdirektoratets kartleggingsprøve i mai.

Carlsten (2016).

Elevene følges opp og sjekkes jevnlig før, underveis i og etter innlæringen av alfabetet.

Avkodingsferdigheter, leseflyt, lesehastighet og intonasjon sjekkes.

Elevene skal kjenne igjen 25 av de 100 mest vanlige ordene (se vedlegg 3 og 4)

Skolene skal bruke de nasjonale kartleggingsprøvene i lesing, samt egne kartleggingsverktøy for best mulig kunne vurdere elevenes ferdigheter.

Elevene skal kunne lese enkle lydrette ord og kjenne igjen ordbilder som «Her er ...», «Vi ser...», tidlig på første trinn.

Det skal gjennomføres jevnlig lesesamtaler med den enkelte elev, for å kunne kartlegge avkodning og forståelse.

Bruke ukjent tekst.

Skolens egne verktøy som registrerer elevenes utvikling; kartlegging fra læreverkene, normerte kartlegginger, observasjonsverktøy som for eksempel SOL, Leselos, LUS.

Skriftspråklige ferdigheter – avkodning og skrivning		1. trinn
Hovedområde: Bokstaver og ord		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Bruke bokstaver og eksperimentere med ord i egen håndskrift og på nettbrett/PC	Arbeide med sporing av bokstavenes form. Arbeide med skriftspråkstimulerende aktiviteter som lekelesing, lekeskriving og rabling på papir og nettbrett/PC. Bruke skrift for å oppøve leseferdigheter, skrive seg til lesing.	
Skrive både de små og store bokstavene	Lærer modellerer riktig håndbevegelse, hvor man starter på bokstavene og skriveretning. Bruke begreper som loddrett, vannrett, skrå stilling, vinkel i innlæring av start- og slutt punkt på bokstavene.	
Bruke bokstaver og eksperimentere med ord i egen håndskrift og på nettbrett/PC	Finne innlærte bokstaver på tastatur som for eksempel gjennom å bruke appen "Skoleskrift" på nettbrett og tastaturtreningsprogrammet "10 fingre" på PC.	
Tilstrebe funksjonelt blyantgrep	Motivere til et funksjonelt blyantgrep.	
Hovedområde: Skrive tekster og formidle meninger		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Skrive enkle korte lydrette ord ved å lytte ut lyder og finne riktig plassering av lydene i ordet	Arbeide med å lytte ut lyder, samt trekke sammen lyder til ord. Konkretisere og visualisere lydenes plassering i ordet. Stimulere til å skrive enkle skriftlige budskap ved hjelp av ord, etter hvert setninger.	
Sette sammen ord til enkle setninger og bruke det i lekpregede skriveoppgaver	Legge til rette for friskrivning og lekeskriving som for eksempel å lekeskrive/skrive til en bamse/dukke. Skrive ord ut fra hva man ser på et bilde, beskjeder, lister og huskelapper. For hånd eller på nettbrett/PC. Rollelek med skriveaktiviteter som for eksempel butikk/sykehuslek.	
Skrive seg til lesing	Bruke tenkeskriving som verktøy for å få ned egne tanker, starte med enkle ord og utvide til setninger.	
Vite hvordan en fortelling kan lages i samarbeid med andre medelever	Samskrive for å oppøve ferdigheter i å beskrive, fortelle og argumentere. Ved bruk av for eksempel ord eller bilder i en tabell komme frem til argumenter for og argumenter imot. Se teoridel om samskriving	

Hovedområde: Læringsstrategier	
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis
Lage enkle tankekart og begrepskart med bruk av tekst, bilde og lyd på nettbrett/pc	Modellere bruk av enkle tankekart og begrepskart for hånd og på nettbrett. Elevene jobber etter hvert med å lage egne tankekart, begrepskart og begrepshus både individuelt og i par. Tankekartene skal inneholde: tekst, bilde/illustrasjon og lyd der det er hensiktsmessig. Arbeide med enkle begrepshus for sortering av over- og underbegreper og visualisere ordene ved bruk av bilder og illustrasjoner.
Bruke apper for å lage tankekart og digitale bøker på nettbrett Skrive ord og/eller setninger inn i en skriveramme for å oppøve ferdigheter i å fortelle, beskrive og argumentere	Lærer leder elevene gjennom skriveprosessene i følgende rekkefølge: 1. Samtale/dialog. 2. Bruk av enkle modelltekster. 3. Bruk av enkle skriverammer. 4. Samtale/dialog. Det er en forutsetning at det arbeides med denne prosessen i fellesskap/samskriving.

Vurdering, kartlegging og tilpasning

Bokstavtest, lyd leses opp og eleven skriver bokstaven.

Observasjon av skriveaktiviteter.

Carlsten (2016).

Elevsamtale om skrijving – bruke konkrete oppgaver som eleven har gjennomført, tegning og skrijving, som utgangspunkt i en elevsamtale for å vise utvikling.

Skolens egne verktøy som registrerer elevenes utvikling; kartlegging fra læreverkene, normerte kartlegginger, kartleggingsverktøy som for eksempel SOL, Leselos, LUS.

2. trinn

I begynnelsen av 2.trinn vil mange av elevene kunne lese og skrive slik at andre forstår innholdet. Noen vil fremdeles være fonologisk usikre. Dette må bety mer individuelle tilpasninger med målrettet arbeid i barnets nærmeste utviklingszone. Denne tilpasningen er avgjørende for at den enkelte skal oppleve mestring, utvikle selvtillit og øke motivasjon. Samspill og kommunikasjon må være sentralt gjennom skoledagen slik at alle naturlige situasjoner brukes til samtaler, begrepsforklaringer, skriving og lesing på elevenes nivå. Skriving og lesing skal være en naturlig del, uansett fag.

Hovedmålet er at elevene får sikker bokstavkunnskap gjennom at bokstavene/lydene automatiseres. De skal kunne lese ord og enkle tekster med små og store bokstaver, digitalt og på papir.

Elevene skal kunne bruke enkle strategier for leseforståelse og reflektere over aldersadekvate tekster. I arbeidet med tekster skal man bruke tid på å gå i dybden. Gjennom dybdelæring utvikler elevene gradvis kunnskap og varig forståelse av begreper.

Språklig bevissthet og muntlige ferdigheter		2. trinn
Hovedområde: Språkutvikling og muntlige ferdigheter		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Utvide og utvikle ord- og begrepsforråd Bruke språket på en hensiktsmessig måte for å uttrykke seg og bli forstått	Benytte hverdagssituasjoner til språk- og erfaringsbasert begrepsstimulering, for eksempel: I samhandling med barna i garderoben, i friminutt, måltider, frilek ute/inne, uteskole og i diskusjoner knyttet til kjente temaer både i og utenfor undervisningstimene. Elevene gjenforteller fra ulike situasjoner, bl.a. hendelser utenfor skolen (helg, ferier), friminutt, og lignende.	
Beskrive hvordan ord vi bruker (positivt og negativt ladet), kan påvirke andre Gradvis utvikle et situasjonsuavhengig språk	Arbeide systematisk med ord- og begrepsopplæring gjennom planlagte aktiviteter med fokus på: <ul style="list-style-type: none"> • Språkets innholds-, form- og bruksside. • Kategorisering og sortering av begreper/ord. • Over- og underbegreper (f.eks. ved bruk av begrepshus). Visualisere innholdet i begrepene som f.eks. bruk av konkrete, film, ukas ord synliggjøres i klasserommet, ordbanker, idémyldring med tankekart, illustrasjoner osv. Modellere variasjon i ord, stemmebruk og intonasjon og samtale hvordan dette virker inn på fortellingen/budskapet.	
Lytte etter, forstå og gjengi informasjon Utvikle fantasi, empati og sympati	Benytte høytlesing i undervisningen av enkle tekster og bøker hvor lærer modellerer leseglede.	
Tilegne seg nye fagbegrep og akademiske ord	Arbeide systematisk med ord- og begrepsopplæring gjennom planlagte aktiviteter med fokus på: <ul style="list-style-type: none"> • Språkets innholds-, form- og bruksside. • Kategorisering og sortering av begreper/ord. • Over- og underbegreper (f.eks. ved bruk av begrepshus). • Synonymer, antonymer og sammensatte ord osv. Modellere presis bruk av fagbegrep og veilede elevene i hvordan ta i bruk dem. Stimulere til felles samtaler i klassen, i mindre grupper, og med læringspartner. Elevene skal bruke fagbegrepene for å uttrykke meninger, argumentere, motta og gi respons til andre elever og i samtaler om temaer innenfor fagene. Begrepskart- elevenes egen ordbok, visuell støtte, ukas ord synliggjøres i klasserommet, ordbanker, idémyldring med tankekart. Tips: "Språkleker, praktisk del" (1996) av Jørgen Frost & Annette Lønnegaard.	
Hovedområde: Språklig bevissthet		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Utvikle språklig bevissthet og oppmerksomhet for språkets formside og innholdsside	Arbeide videre systematisk med de fem nivåene: <ul style="list-style-type: none"> • Fonologisk; dele ord inn i de fonemer som utgjør ordet. Fonemisk bevissthet gjør det enklere å forstå det alfabetiske prinsipp. • Morfologisk; analyse av ordet der alle elementene i ordet blir tatt i bruk, men der ordet likevel gjenkjennes umiddelbart som en helhet. • Semantisk; forståelsen av ord, og er selve innholdet som gir leseren forståelsen av teksten. • Syntaktisk; setningsoppbygging. Ordene kan gi leseren rettleiding om hvilken type ord (substantiv, verb osv.) som passer inn på et bestemt sted i teksten. • Pragmatisk; ledetråder som den ikke-språklige kontekst gir, for eksempel bilder, osv. De er viktig for tekstforståelsen. 	

Språklig bevissthet og muntlige ferdigheter		2. trinn
Hovedområde: Språklig bevissthet		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Tilegne seg det alfabetiske prinsipp Mestre fonembytte	Lytteleker: Lytte oppmerksomt til ulike lyder, gjenkjenne og høre forskjell på ulike lyder. Fonem: Lytte ut lyder i ord, dele ord opp i lyder, sette lyder sammen til ord, ta bort lyder, bytte ut lyder.	
Lytte ut konsonantforbindelser med to konsonanter i framlyd	Framlyd: Øve på fonemlyd som 2-lyds konsonantforbindelser, f.eks. bl, pl, tr, sl.	
Dele ord i mindre deler (morfemer, stavelser og lyd) Finne grunnstammen i ord	Stavelser: Arbeide med rytmen i språket, bevisstgjøring på et ords lengde, om det er langt eller kort. Klappe stavelser, si stavelser samtidig som du kniper på haka (da viser du rytmen/ antall stavelser i ordene).	
Vite hva som er vokaler og konsonanter	Sortere bokstavkort, bokstavjakt, lytte ut vokaler/konsonanter i ord.	
Vite hva et sammensatt ord er	Ord i ord øvelser, ordjakt i bøker, tegne sammensatte ord.	
Forstå hva en setning, ord og stavelse er	Hva er det som gjør at ord rimer på hverandre og at ord kan høres nesten like ut. Skrive rimord på tavla. Modellere setninger og la elevene lage setninger, muntlig og skriftlig. Leke med språket: Rim, regle og sanger. Tips: "Språkleker, praktisk del" (1996) av Jørgen Frost & Annette Lønnegaard.	
Lytte til og bli kjent med skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk	Samtale om tekstens opprinnelse, vanskelige ord/begrep, o.l. før høytlesning fra lærer. Lytte fra lydbok, f.eks. fra tilhørende læreverk, NLB. Samtale etter høytlesning for å oppsummere og forklare tekstens betydning.	
Hovedområde: Læringsstrategier		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Utvikle aktuelle strategier for ord- og begrepsforståelse	Modellere bruk av begrepshus og enkle begrepskart. Fellessamtale i klassen om ulike ord og begreper. Kategorisere ord og begreper gjennom tegne-/tankekart.	
Aktivere forkunnskap og organisere kunnskap	Modellere bruk av tankekart med flere nivåer både på papir og digitalt. Gjenfortelle og gjenkalle kunnskap.	

Vurdering, kartlegging og tilpasning

Kartlegging av språklig bevissthet og begrepskartlegging (måltester - mål og måloppnåelse)

Underveisvurdering muntlig og skriftlig

Elevsamtaler/Utviklingssamtaler

Skolens egne verktøy som registrerer elevenes utvikling; kartlegging fra læreverkene, normerte kartlegginger, observasjonsverktøy som for eksempel SOL, Leselos, LUS

Lesing		2. trinn
Hovedområde: Avkodning og leseflyt		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Mestre fonologisk avkodingsstrategi og syntese/lydering av lydrette ord	<p>Arbeide systematisk med opplæring i fonologisk avkodning (lydering) ved modellering og veiledning. Arbeidet med bokstavlydene repeteres jevnlig gjennom skoleåret. Følgende ferdigheter må en mestre i fonologisk avkodning:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fonemisk bevissthet – evnen til å finne frem til hvilke enkeltlyder (fonemer) ordet består av. • Sikker bokstavkunnskap. • Automatisert omkodning – kan lyden umiddelbart. • Effektiv fonologisk syntese. • Godt fonologisk korttidsminne – husker alle lydene i ordet som skal leses. 	
Mestre staveseslesing og begynnende ortografisk avkodingsstrategi	<p>Gradvis gjennom skoleåret arbeide med staveseslesing og ortografisk avkodingsstrategi ved modellering og veiledning. Staveseslesing benyttes for å rette elevenes oppmerksomhet mot større enheter/bokstavforbindelser i ordet. Ortografisk avkodingsstrategi dreier seg om å rette oppmerksomheten mot ordet som helhet.</p> <p>Arbeide med høyfrekvente ord. Det må tilpasses elevens ferdigheter og elever som ikke har automatisert bokstavlydene må arbeide med dette parallelt, slik at de ikke avsporer før bokstavlydene er automatisert.</p> <p>Ulike lesemåter som styrker avkodingsferdigheter og leseflyt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Parlesing. • Ekkolesing: Læreren modellerer god leseflyt ved å lese en setning etterfulgt av at elevene gjentar høyt. • Vekselslesing. • Korlesing. Elevene leser i kor (par, gruppe, klasse). • Høytlesing: Eleven leser høyt for andre eller seg selv. 	
Mestre en fleksibel bruk av fonologiske og ortografiske strategier	Veilede og modellere for fleksibel bruk av avkodingsstrategier: lyd for lyd syntese, staveseslesing, helordslesing.	
Bli bevisst – kunne analysere setninger og ords oppbygning, lese og skrivemåte	<p>Rette fokus på språkets formside. Arbeide med og synliggjøre vokaler og konsonanter i klasserommet.</p> <p>Repetere vokalene jevnlig.</p> <p>Analysere ords oppbygging. La elevene oppdage ikke-lydrette forhold i enkle ord.</p>	
Kunne lese en tilpasset tekst med flyt og intonasjon	Jobbe med nivåtilpassede tekster gjennom veiledet lesing med vekt på avkodning og forståelsesstrategier. For å oppøve flyt vektlegges arbeidet med avkodingsstrategier og repetert lesing. Veilede elevene til å pekelese, bruker pekefinger "lesefinger" ved lesing for nøyaktig avkodning.	
Hovedområde: Leseforståelse og leseglede		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Ha forståelse for hensikt og mål for lesingen Kunne finne sakprosa og skjønnlitteratur på biblioteket til egen lesing	<p>Daglige økter med høytlesing hvor lærer modellerer leseglede.</p> <p>Ha rikelig og lett tilgang på tilpasset og variert lesestoff i klasserommet.</p> <p>Gjennomføre daglige økter (i perioder) med stillelesing for å øke motivasjon for egen lesing.</p> <p>Besøke biblioteket og låne bøker.</p> <p>Veilede elevene til å bruke «Knytteneveprøven» i valg av bøker.</p>	
Opplive glede, nysgjerrighet og interesse for bøker	<p>Lesestimuleringsprosjekt 1-2 ganger i året.</p> <p>Under prosjektet presenteres aktuell og tilpasset litteratur for gruppen. Bøkene skal motivere lystlesing og det er viktig at de får lese den samme boken på skolen og hjemme i evt. Lekse. Lærer legger til rette for at elevene kan presentere sin opplevelse av en bok de har lest for medelevene. Underveis kan det for eksempel henges opp en "bokorm" som viser antall bøker elevene har lest</p>	

Lesing		2. trinn
Hovedområde: Leseforståelse og leseglede		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Oppleve og samtale om ulike sjangre som eventyr, dikt, regler, rim, gåter, vitser, fakta, lister og plakater	Høytlesing: <ul style="list-style-type: none"> • fra lærer (daglig og med samtale). • veiledet lesing. • overvåkes av en voksen. • frivillig høytlesing i klassen/gruppen. • korlesing ut fra nivå. 	
Forstå betydningen av noen kjente uttrykk og ordtak Kjenne til språklige virkemidler som overskrifter, illustrasjoner og faktabokser	Samtale om likheter og ulikheter mellom de forskjellige sjangrene. Gjenfortelle tekster muntlig, skriftlig eller med tegninger. Arbeide bevisst og systematisk med begreper ut fra barnets egne erfaringer. Bruke egenproduserte tekster til lesing. Utvide forståelsen av ord i elevenes lesetekster ved hjelp av synonymer og antonymer.	
Lese tilpassede tekster med sammenheng og forståelse på papir og digitalt Kunne forstå og tolke det som leses. Bruke egne ord og trekke enkle slutninger ut fra informasjon i tekster	Legge til rette for arbeid med et variert utvalg nivå-tilpassede tekster som bl.a.: <ul style="list-style-type: none"> • Ulike sammensatte tekster – fokus på å tolke og forstå de ulike modalitetene som presenteres i teksten og samspillet mellom dem. • Et variert utvalg faglitteratur på papir og skjerm fra tilrettelagte kilder. • Korte og lengre skjønnlitterære tekster – fokus på innholdsforståelse, litterære virkemidler og tolkning. • Ulike tegneserier, andre sekvensielle bildeserier og/eller bildebøker - samtale om innhold og virkemidler både i tekst og bilder. • Bilder og illustrasjoner med ulike estetiske uttrykk og samtale om innhold og form – samtale om virkemidler og tolkning av disse. 	
Kunne spørre om ord og begreper i teksten en ikke forstår	Felles samtaler i klassen og i mindre grupper. Lage begrepshus. Lærersamtale (lærer-elev, elev-elev). Modellere tankekart, friformkart og VØL-skjema. Når elevene er kjent med læringsstrategiene kan de selv bruke de når de før, under og etter lesing av tekster.	
Hovedområde: Læringsstrategier		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Bruke læringsstrategier tilpasset formålet med lesingen	Før, under og etter lesing: Lærer modellerer utvalgte strategier for lesing, og gjør kjent med sammenhengen mellom formålet med lesingen og lesestrategier som brukes for å hente ut informasjon, tolke og reflektere over innholdet i teksten.	
Bli kjent med å bruke "Knytteneveprøven" i valg av bøker	Ved å forklare og veilede elevene i "knytteneveprøven" kan elevene etter hvert klare å finne seg bøker de ønsker og klarer å lese på egenhånd. Det er viktig at lærer understreker for elevene at de må være ærlige. For å få full uttelling av metoden bør lærer kartlegge om elevene klarer å overvåke seg selv under lesing og rette seg selv (metakognitive ferdigheter).	
Aktivere forforståelse og bakgrunnskunnskap	Før lesing: Kunnskap og livserfaringer om temaet. Nyttiggjøre seg generell kunnskap om språk og tekst. F.eks. felles samtale i klassen, læresamtale, tankekart, friformkart osv.	
Overvåke sin egen leseprosess Utvikle metakognitive ferdigheter	Under lesing: Lærer modellerer ved å stoppe opp og kommentere teksten underveis i lesingen, f.eks. "Nei, dette stemte ikke med det jeg trodde" eller "Det visste jeg ikke"	
Se sammenhenger, trekke slutninger, kombinere informasjon med egne tanker og erfaringer	Etter lesing: Oppsummere teksten gir muligheten til å bearbeide teksten. Stille spørsmål som f.eks. "Hva var det viktigste?", "Hva tenker jeg/du om det jeg/du har lest om?". Tankekart for å oppsummere. Tegne for å oppsummere.	

Vurdering, kartlegging og tilpasning

Kartlegging av bokstavkunnskap gjennom hele året.

Carlsten (2016).

Underveisvurdering og egenvurdering; det skal gjennomføres jevnliges lesesamtaler med den enkelte elev, for å kunne kartlegge avkoding og forståelse. Bruke ukjent tekst.

Elevene skal kjenne igjen 75 av de 100 mest vanlige ordene (se vedlegg 3 og 4).

Refleksjonslogg.

Strukturert/ustrukturert læresamtale (mellom 2-3 elever).

Skolens egne verktøy som registrerer elevenes utvikling; kartlegging fra læreverkene, normerte kartlegginger, observasjonsverktøy som for eksempel SOL, Leselos, LUS.

Utdanningsdirektoratets kartleggingsprøve i mars-april.

Skriftspråklige ferdigheter – avkoding og skriving		2. trinn
Hovedområde: Forming av bokstaver		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Skrive alle de store og små bokstavene med riktig start og sluttspunkt	Øve på skriftforming gjennom arbeid med skrivebevegelser, start og sluttspunkt. Bruke hjelpelinjer/bokstavhus. Anbefaler at bokstavene er tilgjengelige visuelt på veggene i klasserommet, og som alfabetremse på pulten De grunnleggende begrepene bruker læreren som for eksempel: loddrett, vannrett, skrå stilling,	
Hovedområde: Bokstaver og ord		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Sammenligne og se likheter og forskjeller i ord	Arbeide med analytiske øvelser muntlig og skriftlig. Ta utgangspunkt i enkeltord, se for eksempel endelser, snakke om hva i ordet som gjør at det er et ikke-lydrett ord, se på prefiks (uenig, uhjelp) og sufiks (enighet , trygghet)	
Skrive noen høfrekvente ikke-lydrette ord	Arbeide med analytiske øvelser hvor samtalen fokuserer på hva det er i ulike ord som gjør at det til et ikke-lydrett ord. Eksempel er ordet "blad" som har en stum d og ordet "kommer" som har o-lyd for å-lyd.	
Skrive ord og setninger på nettbrett og pc	Bli kjent med skriveprogram på pc. Trene på å bruke begge hendene på tastaturet. Arbeide med apper for å lage digitale tankekart og digitale bøker på nettbrett.	
Hovedområde: Skrive tekster og formidle meninger		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Uttrykke egne meninger og opplevelser gjennom enkle tekster, bruk av tegninger, bilder/illustrasjoner	Lage enkle tegneserier, skrive logg, huskelister, beskjeder. Felles tekstsaking, pararbeid og individuelt arbeid. Tenkeskriving og samskriving kan benyttes i dette arbeidet. Pc og nettbrett kan benyttes.	
Skrive enkle tekster med innledning, handling og avslutning: - fortellende tekster - beskrivende tekster - argumenterende tekster	I arbeidet med å lese og modellere skriveprosessene: 1. Samtale/dialog hvor formål og skrivehandling gjøres kjent for elevene. 2. Arbeid felles med en modelltekst (gjærne elevtekster) 3. Skriveramme med startsetninger (pararbeid eller individuelt) 4. Samtale/dialog, respons, eventuelt fremføre sitt arbeid I denne prosessen kan med fordel tenkeskriving og samskriving benyttes	
Videreutvikle egne tekster på bakgrunn av respons/tilbakemelding	Lærer gir læringsfremmende respons på elevens tekst underveis i skriveprosessen. Lærer gir tilbakemeldinger og respons ved sammen med elevene å se tilbake på formål og skrivehandling. Responsen gis for å skape motivasjon til redigering av arbeidet. (Gjerne tekster på PC/nettbrett)	

Skriftspråklige ferdigheter – avkodning og skriving		2. trinn
Hovedområde: Skrivestrategier		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Aktivere forkunnskaper	Aktivere elevens forkunnskaper gjennom plenumsarbeid med samtale, tankekart og eller begrepskart. Arbeid med forkunnskaper knyttet til innhold og skrivehandling.	
Bruke tankekart eller begrepskart som utgangspunkt for å skrive en tekst	Arbeide med enkle tankekart og etter hvert flerleddede tankekart i en førskrivingsfase/aktivering av forkunnskaper. Arbeide med enkle begrepskart i fellesskap, pararbeid og individuelt. Nettbrett kan benyttes.	
Lage enkle tankekart og begrepskart med bruk av tekst, bilde og lyd på nettbrett eller pc Bruke app for å lage egne bøker og app for å lage tankekart	Modellere enkle digitale tankekart og enkle bøker på nettbrett. Lage egne tankekart, begrepskart, begrepshus både individuelt og i par. Tankekartene skal inneholde: tekst, bilde/illustrasjon og lyd der det er hensiktsmessig.	
Sortere over og underbegreper ved hjelp av begrepshus	Jobbe med sortering og kategorisering av ord i over og underbegreper. Visualisering ved hjelp av bildebruk. Begrepshus henges opp i klasserommet.	
Vite at et skriveforløp består av flere faser	Arbeide med strategier for: <ul style="list-style-type: none"> • å planlegge og formulere tekst. • revidere tekst og ferdigstille tekst. Samskriving kan benyttes.	
Skrive ord og/el. setninger inn i en skriveramme for å oppøve ferdigheter i å fortelle, beskrive og argumentere	Lærer leder og modellerer for elevene gjennom skriveprosessene i følgende rekkefølge: <ol style="list-style-type: none"> 1. Samtale/dialog. 2. Bruk av enkle modelltekster. 3. Bruk av enkle skriverammer. 4. Samtale/dialog. 	

Vurdering, kartlegging og tilpasning

Observasjoner og dokumentasjon i form av skriftlig arbeid og lignende.

Kåre Johnsen "Orddiktater"

Carlsten (2016)

Skolens egne verktøy som registrerer elevenes utvikling; kartlegging fra læreverkene.

3. trinn

Elevene skal nå være ferdig med den grunnleggende begynneropplæringen og vil være klare for å nytte disse kunnskapene i eget tempo.

Vi beveger oss fra **å lære å lese til å lese for å lære**. De fleste elevene på tredje trinn mestrer grunnleggende lesing og skriving og kan uttrykke seg godt muntlig. Det er svært viktig at de elevene som henger etter med hensyn til grunnopplæringen, fanges opp og får ekstra støtte og hjelp gjennom tilpasset opplæring. Kravene til leseferdighet vil øke, og dette er kanskje den siste muligheten til å fange opp problemer mens god motivasjon fortsatt er til stede. Det samme gjelder for kravet til leseforståelse, og arbeidet med strategier må intensiveres.

Man skal gjennomføre tiltak som kan stimulere til leselyst og samarbeide med foresatte om viktigheten av å fortsette lesetreningen selv etter at lesekodeen er knekt.

Elevene skal lære å kunne utføre selvstendig arbeid og reflektere over egen innsats. De viser kompetanse når de leser med flyt, og forståelse og bruker fagspråk i samtaler om språk og tekster. Gjennom å uttrykke seg muntlig, skriftlig og sammensatte tekster viser de kompetansen sin.

Elevene skal skrive hver dag, for hånd eller på tastatur. Det arbeides med å utvikle sammenhengende skrift.

Digitale verktøy skal brukes som læringsarena i lese- og skriveopplæringen. Elevene skal bli kjent med internett og øve opp evnen til kritisk bruk av kilder.

Språklig bevissthet og muntlige ferdigheter		3.trinn
Hovedområde: Språkutvikling og muntlige ferdigheter		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Utvide og videreutvikle ord- og begrepsforråd	Benytte hverdagssituasjoner til språk- og erfaringsbasert begrepsstimulering, for eksempel: I samhandling med barna i garderoben, i friminutt, måltider, frilek ute/inne, uteskole og i diskusjoner knyttet til kjente temaer både i og utenfor undervisningstimene. Elevene gjenforteller fra ulike situasjoner, bl.a. hendelser utenfor skolen (helg, ferier), friminutt, og lignende.	
Utvide erfaringsgrunnlaget til elevene	Arbeide systematisk med ord- og begrepsopplæring gjennom planlagte aktiviteter med fokus på: <ul style="list-style-type: none"> • Språkets innholds-, form- og bruksside. • Kategorisering og sortering av begreper/ord. • Over- og underbegreper (f.eks. ved bruk av begrepshus). Visualisere innholdet i begrepene som f.eks. bruk av konkrete, film, ukas ord synliggjøres i klasserommet, ordbanker, idémyldring med tankekart, illustrasjoner osv.	
Utvide og utvikle ordforråd, lytte etter, forstå og gjengi informasjon Utvikle fantasi, empati og sympati	Benytte høytlesing i undervisningen av enkle tekster og bøker hvor lærer modellerer leseglede.	
Bruke et egnet ordforråd til å samtale om faglige emner, fortelle om egne erfaringer og uttrykke egne meninger	Arbeide systematisk med begrepsopplæring innenfor kategoriene: <ul style="list-style-type: none"> • Hverdagsbegreper/ord. • Generelle akademiske ord. • Fagbegreper/ord. 	
Anvende relevante fag- og hverdagsbegreper tilpasset kommunikasjonssituasjonen	Modellere presis bruk av begrepene og arbeide med forståelsen/innholdet av begrepene. Veilede elevene til å ta i bruk enkle fagbegreper.	
Følge opp innspill fra andre i faglige samtaler og stille oppklarende og utdypende spørsmål	Stimulere til felles samtaler i klassen, i mindre grupper og med læringspartner. Elevene skal bruke fagbegrepene for å uttrykke meninger, argumentere, motta og gi respons til andre elever og i samtaler om temaer innenfor fagene. Elevene har muntlig presentasjoner på sitt nivå. Her kan det brukes skriftlig og/eller visuell støtte. Før presentasjonene modellerer lærer variasjon i ord, stemmebruk og intonasjon og veileder elevene. Samtaler om hvordan variasjon i ord, stemmebruk og intonasjon virker inn på ulike kommunikasjonssituasjoner og knytte dette elevenes erfaringer utenfor skolen.	
Bli bevisst på hvordan nonverbal kommunikasjon kan tolkes, og hvordan den kan påvirke budskapet	Felles samtaler i klassen om at vi kan gi respons til andre på ulike måter. Ofte gir vi tilbakemeldinger uten at vi merker det selv. Lærer modellerer ved å vise ulike kroppsspråk og forklarer. Dele elevene i grupper og dramatisere ulike situasjoner. Oppsummer etter hver framvisning med felles spørsmål i klassen.	
Hovedområde: Språklig bevissthet		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Videreutvikle språklig bevissthet og oppmerksomhet for språkets forside og innholdside	Arbeide videre systematisk med de fem nivåene: <ul style="list-style-type: none"> • Fonologisk; dele ord inn i de fonemer som utgjør ordet. Fonemisk bevissthet gjør det enklere å forstå det alfabetiske prinsipp. • Morfologisk; analyse av ordet der alle elementene i ordet blir tatt i bruk, men der ordet likevel gjenkjennes umiddelbart som en helhet. • Semantisk; forståelsen av ord, og er selve innholdet som gir leseren forståelsen av teksten. • Syntaktisk; setningsoppbygging. Ordene kan gi leseren rettledning om hvilken type ord (substantiv, verb osv.) som passer inn på et bestemt sted i teksten. • Pragmatisk; ledetråder som den ikke-språklige kontekst gir, for eksempel bilder, osv. De er viktig for tekstforståelsen. 	

Språklig bevissthet og muntlige ferdigheter		3.trinn
Hovedområde: Språklig bevissthet		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Arbeide med språklige detaljer som bl.a.: • dele ord i indre deler (morfemer, stavelser og lyd) • bli kjent med dobbel konsonant i ord	Stavelser: arbeide med rytmen i språket, bevisstgjøring på et ords lengde, om det er langt eller kort. Klappe stavelser, si stavelser samtidig som du kniper på haka (da viser du rytmen/antall stavelser i ordene). Dra-ord og sprett-ord, jakt i bøker, oppgaver/tegninger/spill med minimale par (f.eks. bak-bakke).	
Lytte ut konsonantforbindelser først og sist i ord	Øve på fonemlyd som 2-lyds konsonantforbindelser, f.eks. bl, pl, tr, sl.	
Vite hva et sammensatt ord er, synonymer og antonymer	Ord i ord øvelser, ordjakt i bøker, tegne sammensatte ord, dele ut lapper og la elevene sette sammen til ord. Memory, bilder og illustrasjoner hengende i klasserommet.	
Vite forskjellen på vokaler og konsonanter	For eksempel: Sortere bokstavkort.	
Beskrive ordklasser og deres funksjoner	Peke på f.eks. substantiv i rommet, forklare med egne ord, ha visualiserende plakater i klasserommet, peke på ordklasser i tekster, forklare i felleskap/læringspartner/i gruppe, bingo med ordklasser, tegne til ordklasser, dramatisere.	
Lytte til og bli kjent med skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk Lytte til oversettelser fra samisk og andre språk og samtale om tekstenes betydning	Samtale om tekstens opprinnelse, vanskelige ord/begrep, o.l. før høytlesning fra lærer. Lytte fra lydbok, f.eks. fra tilhørende læreverk, NLB. Samtale etter høytlesing for å oppsummere og forklare tekstens betydning.	
Hovedområde: Læringsstrategier		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Utvikle strategier for ord- og begrepsforståelse	Modellere bruk av begrepshus, begrepskart, venndiagram og ordbank. Fellessamtale i klassen om ulike ord og begreper. Modellere bruk av hensiktsmessige strategier for at elevene skal forstå betydning av ord: • Lese og forstå ord på bakgrunn av sammenheng i setning/tekst. • Lese og forstå sammensatte ord på bakgrunn av kunnskap om en av delene i ordet. • Lese og forstå ord med støtte av bilder. • Lese og forstå ord gjennom samarbeid med andre.	

Vurdering, kartlegging og tilpasning

Skolens egne verktøy som registrerer elevenes utvikling; kartlegging fra læreverkene, normerte kartlegginger, observasjonsverktøy som for eksempel SOL, Leselos, LUS.

Lesing		3. trinn
Hovedområde: Avkodning og leseflyt		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Ha automatisert bokstavlydene	<p>Gjennomføring av kort repetisjon av alfabetet ved skolestart:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Arbeide med bokstavlydene. • Skrivetrening. <p>Sikre tidlig i skoleåret at elevene har:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sikker bokstavkunnskap. • Automatisert avkodning (kan lyden umiddelbart). • Effektiv fonologisk syntese (trekker lydene sammen til ord på en effektiv måte). 	
Være sikker på konsonanter og vokaler	<p>Synliggjøre konsonanter og vokaler i klasserommet.</p> <p>Jevnlig repetisjon av vokalene. Bruke vokaler aktivt i arbeidet med for eksempel rettskriving.</p>	
Gradvis mestre fleksibel bruk av fonologiske og ortografiske strategier i egen lesing	<p>Arbeide systematisk med fonologisk og ortografisk avkodning. Modellere og veilede elevene i fleksibel bruk av avkodingsstrategier: lyd for lyd syntese, stavelleslesing, helordslesing, også ved høytlesning. Modellere og motivere elevene til å bruke "lesefingeren" (pekefinger) ved egen lesing for nøyaktig avkodning. Gjøre elevene bevisst på at lesehastigheten ikke skal gå på bekostning av nøyaktighet og forståelse.</p>	
Mestre hurtig og korrekt avkodning ved lesing av nivåtilpassede tekster	<p>Bruke lesemåter som styrker avkodingsferdigheter og leseflyt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Parlesing. • Veksellesing. • Ekkolesing. • Korlesing. • Høytlesing: Eleven leser høyt for andre eller seg selv. <p>Arbeide med tekster gjennom veiledet lesing med vekt på avkodings og forståelsesstrategier. For å oppøve flyt vektlegges arbeidet med avkodingsstrategier og repetert lesing. Veilede elevene til å tilpasse lese måten til formålet med lesingen, for eksempel lese for å lære (eks. fagtekst), oppleve (eks. skjønnlitteratur) eller gjøre (eks. matematikk).</p>	
Lese en tilpasset tekst med flyt og intonasjon	<p>Arbeide med repetert lesing ved at eleven leser en kort og nivåtilpasset tekst flere ganger, hvor ca 90% av ordene i teksten bør kunne avkodes riktig (begreper og lyder må være kjent).</p> <p>Det skal veksles med å trene på:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bokstaver. • Ortografiske enheter (for eksempel konsonantforbindelser). • Enkeltord. • Sammenhengende tekst. <p>Repetert lesing kan brukes i plenum, grupper eller alene med en voksen. Lærer modellerer god leseflyt for elevene. Repetert lesing kan også benyttes som lekse, men hovedvekten av arbeidet skal foregå på skolen. Gis teksten i lekse skal foresatte få informasjon om hvordan det skal arbeides med teksten.</p>	
Få økt bevissthet om hvordan ord kan deles i fonemer, stavelser og meningsdeler	<p>Lærer tilpasser undervisningen gjennom balansert leseopplæring, ved at prinsipper fra analytiske og syntetiske metoder brukes i en hensiktsmessig kombinasjon.</p> <p>Analytisk metode: analysere fra en helhet til deler (top-down) setning-ord-enkeltlyder.</p> <p>Syntetisk metode: å sammenfatte del(er) til en helhet (bottom-up) enkeltlyder - ord - setning.</p> <p>Veilede elevene til å ta i bruk strategier for lesing av ukjente eller vanskelige ord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lydering. • Lese ord med to eller flere stavelser ved hjelp av stavelleslesing. • Dele opp lange eller ukjente/vanskelige ord i mindre meningsdeler for å lette lesing og innholdsforståelse. • Gjenkjenne ikke-lydrette mønstre eller kjente trekk i nye ord. • Dele opp sammensatte ord både for å lette avkodning og for innholdsforståelse. • Undre seg over, analysere ords oppbygging, lese og skrivemåte. 	

Lesing		3. trinn
Hovedområde: Avkodning og leseflyt		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Bevisstgjøring og analysing av setninger og ords oppbygning, lese og skrivemåte	Arbeide med detaljoppgaver for å ivareta og øke avkodingsferdigheter og elevenes språklige bevissthet, som bl.a. bevissthet om oppbygningen av setninger og ord. Rette fokus på språkets forside. Arbeide med og synliggjøre vokaler og konsonanter i klasserommet. Jevnlig repetisjon av vokalene. La elevene undre seg over og analysere ords oppbygging, lese og skrivemåte. La elevene oppdage ikke-lydrette forhold i enkle ord ved å lese hele skrivemåten og sammenligne med snakkemåten (hva er likt/ulikt). Legge til rette for samtaler i plenum, gruppe og par hvor elevene får undre seg over språket og lage egne huskereglene i fellesskap.	
Hovedområde: Leseforståelse og leseglede		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Ha forståelse for hensikt og mål for lesingen	Daglige økter med høytlesing hvor lærer modellerer leseglede. Gjennomføre daglige økter (i perioder) med stillelesing for å øke motivasjon for egen lesing. Veilede elevene til å bruke «Knytteneveprøven» i valg av bøker. Besøke biblioteket og låne bøker. Ha rikelig og lett tilgang på tilpasset og variert lesestoff i klasserommet.	
Opplive glede, fremme lystlesing, interesse for bøker, og styrke leseferdighetene	Lesestimuleringsprosjekt 1-2 ganger i året. Under prosjektet presenteres aktuell og tilpasset litteratur for gruppen. Bøkene skal motivere lystlesing og det er viktig at de får lese den samme boken på skolen og hjemme i evt. lekse. Lærer legger til rette for at elevene kan presentere sin opplevelse av en bok de har lest for medelevene. Underveis kan de skrive f.eks. bokanmeldelse, leselogg, og i klasserommet på veggen, kan det henges opp en "bokorm" som viser antall bøker elevene har lest.	
Lese for å tilegne seg kunnskap, reflektere over, og samtale om innholdet i både skjønnlitterære- og faglige tekster	Arbeide både med felles tekst med nivåtilpassede tekster gjennom veiledet lesing med vekt på avkodings og forståelsesstrategier. Lærer modellerer og veileder for elevene hvordan de skal lese, forstå og tolke ulike tekster. Regelmessig høytlesninger og samtale om innholdet og språket i skjønnlitterære tekster og fagtekster. Modellering og veiledning av forståelsesstrategier.	
Gjenfortelle innholdet i tekster Lage spørsmål til en tekst og svare på dem	Legge til rette for lærings situasjoner hvor elevene skal på ulike måter; skriftlig, muntlig, tegning osv. gjenfortelle innholdet for hånd eller digitalt. Modellere for elevene hvordan man kan lage egne spørsmål fra teksten ved å bruke spørreordene; <i>hva, hvorfor, hvem, hvordan og når</i> .	
Finne og forstå informasjon fra ulike tilrettelagte kilder. Samtale om informasjon er nyttig og troverdig	Samtaler om troverdige kilder i faglitteratur når man skal hente nyttig informasjon i arbeidet. Vise og gi eksempler på troverdige og lite troverdige kilder; bøker og ulike internettsider. Samtaler i fellesskap med bruk av digital tavle, læresamtale eller i mindre gruppe.	
Lese tilpassede tekster med sammenheng og forståelse på papir og digitalt Gradvis overvåke sin egen lese-prosess og utvikle metakognitive ferdigheter	Legge til rette for arbeid med et variert utvalg nivåtilpassede tekster som bl.a.: <ul style="list-style-type: none"> • Ulike sammensatte tekster – fokus på å tolke og forstå de ulike modalitetene som presenteres i teksten og samspillet mellom dem. • Et variert utvalg faglitteratur på papir og skjerm fra tilrettelagte kilder. • Korte og lengre skjønnlitterære tekster– fokus på innholdsforståelse, litterære virkemidler og tolkning. • Ulike tegneserier, andre sekvensielle bildeserier og/eller bildebøker - samtale om innhold og virkemidler både i tekst og bilder. • Bilder og illustrasjoner med ulike estetiske uttrykk og samtale om innhold og form – samtale om virkemidler og tolkning av disse. 	

Lesing		3. trinn
Hovedområde: Læringsstrategier		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Bruke læringsstrategier tilpasset formålet med lesingen Utvikle leseforståelse	Før, under og etter lesing: Arbeide systematisk med lesestrategier før, under og etter lesing som er tilpasset formålet med lesingen. Ved høytlesing modellerer lærer ulike lesestrategier for elevene før, under og etter lesing.	
Kunne benytte "knytteneveprøven" i valg av litteratur	Ved å forklare og veilede elevene i "knytteneveprøven" kan elevene etter hvert klare å finne seg bøker de ønsker og klarer å lese på egenhånd. Det er viktig at lærer understreker for elevene at de må være ærlige. For å få full uttelling av metoden bør lærer kartlegge om elevene klarer å overvåke seg selv under lesing og rette seg selv (metakognitive ferdigheter).	
Aktivere bakgrunnskunnskap og forforståelse	Før lesing: Bygge opp forforståelse, f.eks. kunnskap om tema, sjanger. Bruk av tankekart, friformkart, VØL-skjema, illustrasjoner og sjangerspesifikke særtrekk.	
Utvikle metakognitive ferdigheter	Under lesing: Stille spørsmål til tekstens innhold og oppklare det som kan være uklart. Dele opp vanskelige ord i stavelser/morfemer.	
Se sammenhenger, trekke slutninger, kombinere informasjon med egne tanker og erfaringer	Etter lesing: Oppsummere innhold av teksten, lærdom, reaksjoner og personlig vurdering av tekstens form og innhold. Veilede elevene til å gjenfortelle muntlig og skriftlig innhold i teksten. F.eks. stille spørsmål felles i klassen eller i små grupper, lage tankekart/friformkart, skrive ferdig VØL-skjema, skrive nøkkelord osv.	

Vurdering, kartlegging og tilpasning

Elever som ikke mestrer hurtig og korrekt avkodning må identifiseres tidlig og det må iverksettes målrettede tiltak. Carlsten (2016).

Ordkjedetesten.

Underveisvurdering; det skal gjennomføres jevnlig lesesamtaler med den enkelte elev, for å kunne kartlegge avkodning og forståelse.

Bruke ukjent tekst.

Utdanningsdirektoratets kartleggingsprøve i mars-april.

Strukturert/ustrukturert læresamtale.

Skolens egne verktøy som registrerer elevenes utvikling; kartlegging fra læreverkene, normerte kartlegginger, observasjonsverktøy som for eksempel SOL, Leselos, LUS.

Skriftspråklige ferdigheter – avkoding og skrivning		3. trinn
Hovedområde: Rettskriving og grammatikk		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Beherske enkel rettskriving og tegnsetting	Arbeide med ordenes oppbygging. Modellere staving av lydrette og ikke-lydrette ord. Arbeide med ikke-lydrette ord slik at elevene selv reflekterer over hvorfor de ikke er lydrette. For eksempel stumme lyder. Hvis øveord benyttes som tiltak for å styrke rettskrivingsferdighetene klargjøres det for elevene hvorfor man må øve på de utvalgte ordene, og at det er skrivemåten de skal lære.	
Kategorisere ord i ordklassene substantiv, verb og adjektiv	Arbeid med kategorisering av ord i ordklasser. Visualisering i for eksempel "ordsekker" slik at en kan fokusere på blant annet likheter og ulikheter. Og individuelt arbeid.	
Hovedområde: Skrive tekster og formidle meninger		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Uttrykke egne meninger og opplevelser gjennom enkle tekster og bruk av tegninger Bilder/illustrasjoner	Lage enkle tegneserier, skrive tekst til bildeserier, skrive logg, huskelister, beskjeder. Felles tekstsaking, pararbeid. Tenkeskriving og samskriving benyttes i dette arbeidet. Pc og nettbrett kan benyttes. På nettbrett benyttes app for digitale tankekart og digitale bøker.	
Skrive enkle tekster med innledning, handling og avslutning: • Fortellende tekster • Beskrivende tekster • Argumenterende tekster	I arbeidet med å lede og modellere skriveprosessene: • Samtale/dialog hvor formål og skrivehandling gjøres kjent for elevene • Arbeide felles med en modelltekst • Skriveramme med startsetninger (klasse, pararbeid eller individuet) • Samtale/dialog, respons, eventuelt fremføre sitt arbeid I denne prosessen kan med fordel tenkeskriving og samskriving benyttes. Lærer gir læringsfremmende respons på elevenes tekst underveis i skriveprosessen. Lærer gir tilbakemeldinger og respons ved å se tilbake på formål og skrivehandling sammen med eleven.	
Videreutvikle egne tekster på bakgrunn av respons/tilbakemelding	Responsen gis for å skape motivasjon til redigering av arbeidet	
Hovedområde: Skriveprosesser i fag og læringsstrategier		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Aktivere forkunnskaper	Arbeide med forkunnskaper knyttet til innhold og skrivehandling. Tenkeskriving, samskriving, samtale to og to, plenum. Plenumsarbeid med samtale, tankekart, og/eller begrepskart som utgangspunkt for å skrive en tekst. Arbeide med tenkeskriving om et tema eller konkret gjenstand. Nettbrett/PC kan benyttes.	
Lage enkle tankekart og begrepskart med bruk av tekst, bilde og lyd på nettbrett eller pc	Modellere bruk av enkle tankekart begrepskart på nettbrett. Elevene jobber med å lage egne tankekart og begrepskart både individuelt og i par. Tankekartene skal inneholde: tekst, bilde/illustrasjon og lyd der det er hensiktsmessig.	
Sortere over og underbegreper ved hjelp av begrepskart	Jobbe med sortering og kategorisering av ord i over og underbegreper.	
Vite at et skriveforløp består av flere faser	Arbeide med strategier for: • Å planlegge og formulere tekst. • Revidere tekst og ferdigstille tekst. Samskriving kan benyttes for å nå målet.	

Hovedområde:

Skriveprosesser i fag og læringsstrategier

Mål

Lage en enkel tabell med ord som beskriver, forteller eller argumenterer for noe

Skrive ord og/eller setninger inn i en skriveramme for å oppøve ferdigheter i å fortelle, beskrive og argumentere

Kjennetegn på og tips til god praksis

Arbeide med reflekterende arbeid for hvilke ord som kan brukes som beskrivende ord, fortellende ord, argumenterende ord.
Sortere ord i en enkel tabell. For eksempel hvilke ord kan brukes for og imot et aktuelt tema.

Bruke skriveramme som en del av skriveprosess. Elevene skal hente informasjon fra egne tenkeskrivingstekster, tankekart/begrepskart eller annet plenumsarbeid.

Vurdering, kartlegging og tilpasning

Lesesenterets staveprøve.

Kåre Johnsen "Orddiktater".

Carlsten (2016).

Skolens egne verktøy som registrerer elevenes utvikling; kartlegging fra læreverkene.

4. trinn

Hovedmålet på 4.trinn er at elevene øves opp i enkle læringsstrategier. Elevene skal lære seg ulike lesestrategier og kunne tilegne seg kunnskap fra teksten.

Elevene skal bruke digitale verktøy som en læringsredskap i lese- og skriveopplæringen. Det skal fokuseres på å skape gode arbeidsrutiner slik at elevene blir mer selvstendige, for på den måten å bli bedre på å utføre selvstendig arbeid og reflektere over egen innsats.

Det bør **jobbes daglig med leseøker** både på skolen og hjemme, for å øke leseferdigheter og leseforståelse. Lesing av skjønnlitterære tekster handler om mye mer enn det rent lesetekniske. Høytlesing og egenlesing av skjønnlitterære tekster er kilde til gode opplevelser. Fagtekster skal også brukes aktivt i innlæringen av begreper og ordforråd.

Veiledet lesing er en metode som er godt egnet på dette trinnet til å øke leseforståelsen blant barna. Elevene skal føle at de mestrer teksten ved å få tilgang til nivåtilpasset lesetekster. Eleven skal forberedes på de nasjonale prøvene på femte trinn. De må derfor få øvelse i å forstå, tolke og reflektere over det de leser.

Å arbeide **systematisk med å utvikle elevenes håndskrift** skal skje parallelt med at elevene lærer seg å bruke digitale skriveverktøy. Målet for opplæringen er at elevene skal kunne (K06):
Etter 4. årstrinn:

- skrive med sammenhengende og funksjonell håndskrift og bruke tastatur i egen skrijving

For at håndskriften skal være funksjonell, må den oppfylle to krav:

Skrivekvalitet: Skriften bør kunne leses med normal lesehastighet og være i samsvar med den allment aksepterte standarden for håndskrift.

Skrivehastighet: Skriveren kan forme skriften så raskt at den ikke tar fokuset bort fra de andre viktige elementene som skjer i en komplisert skriveprosess.

Det må arbeides regelmessig og systematisk med skriftformingen. Det systematiske arbeidet med skriftforming skal videreføres også på mellom- og ungdomstrinnet.

I Kunnskapsløftet fremheves vekselvirkningen mellom lesing og skrijving. «*Lesing og skrijving er parallelle prosesser i den enkeltes læringsløp*». (LK06 s. 42). Det vil si at eleven utvikler seg som leser ved å skrive. For eksempel kan det å skrive enkle notater og logg underveis i lesingen utvide leseforståelsen. Elevene utvikler seg også som skrivere ved å lese. I møte med litteratur får de modeller til egne tekster. All type tekster gir mønster for egen skrijving.

Språklig bevissthet og muntlige ferdigheter		4. trinn
Hovedområde: Språkutvikling og muntlige ferdigheter		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Utvide og videreutvikle ord- og begrepsforråd	Benytte hverdags situasjoner til språk- og erfaringsbasert begrepsstimulering, for eksempel: I samhandling med barna i garderoben, i friminutt, måltider, frilek ute/inne, utetimer og i diskusjoner knyttet til kjente temaer både i og utenfor undervisningstimene. Elevene gjenforteller fra ulike situasjoner, bl.a. hendelser utenfor skolen (helg, ferier), friminutt, o.l.	
Utvide erfaringsgrunnlaget til elevene	Arbeide systematisk med ord- og begrepsopplæring gjennom planlagte aktiviteter med fokus på: <ul style="list-style-type: none"> • Språkets innholds-, form- og bruksside. • Kategorisering og sortering av begreper/ord. • Over- og underbegreper (f.eks. velge overbegreper som fokusord som man fordypet seg i, og trekke inn underbegrepene i arbeidet). For eksempel bruk av ulike konkreter, film, ukens ord synliggjøres i klasserommet, ordbanker, idémyldring med tankekart, illustrasjoner osv.	
Utvide og utvikle ordforråd, lytte etter, forstå og gjengi informasjon Utvikle fantasi, empati og sympati	Benytte høytlesing i undervisningen. Bruke stemmer, lyd, mimikk til de ulike karakterene i teksten. I forberedelsen av høytlesingen må man vurdere hva man gjør med vanskelige ord. Noen ganger kan man erstatte ukjente ord med mer kjente, andre ganger kan man stole på elevenes egen forståelse og tekstens sammenheng.	
Bruke et egnet ordforråd til å samtale om faglige emner, fortelle om egne erfaringer og uttrykke egne meninger	Arbeide systematisk med begrepsopplæring innenfor kategoriene: <ul style="list-style-type: none"> • Hverdagsbegreper/ord. • Generelle akademiske ord. • Fagbegreper/ord. Modellere presis bruk av begrepene og arbeide med forståelsen/innholdet av begrepene. Veilede elevene til å ta i bruk enkle fagbegreper.	
Bruke relevante fag- og hverdagsbegreper tilpasset kommunikasjonssituasjonen	Stimulere til felles samtaler i klassen, i mindre grupper og med læringspartner. Elevene skal bruke fagbegrepene for å uttrykke meninger, argumentere, motta og gi respons til andre elever og i samtaler om temaer innenfor fagene.	
Delta aktivt i diskusjoner ved å følge opp innspill fra andre i faglige samtaler og stille oppklarende og utdypende spørsmål	Lage faglige kriterier for fremføring i samarbeid med elevene, og gi respons på bakgrunn av kriteriene Utdype og variere undervisningen med musikk, dans, drama, dikt, eventyr osv. Før presentasjonene modellerer lærer variasjon i ord, stemmebruk og intonasjon og veileder elevene.	
Gi begrunnet respons på andres fremføring	To stjerner og et ønske.	
Bli bevisst på hvordan nonverbal kommunikasjon kan tolkes, og hvordan den kan påvirke budskapet	Legge til rette for at elevene veiledes i språkbruk tilpasset ulike situasjoner. Felles samtaler i klassen om at vi kan gi respons til andre på ulike måter. Lærer modellerer ved å vise og forklare. Dele elevene i grupper og dramatisere ulike situasjoner. Oppsummer etter hver framvisning med felles spørsmål i klassen.	

Språklig bevissthet og muntlige ferdigheter		4. trinn
Hovedområde: Språklig bevissthet		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Videreutvikle språklig bevissthet	<p>Arbeide videre systematisk med de fem nivåene:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fonologisk; dele ord inn i de fonemer som utgjør ordet. Fonemisk bevissthet gjør det enklere å forstå det alfabetiske prinsipp. • Morfologisk; analyse av ordet der alle elementene i ordet blir tatt i bruk, men der ordet likevel gjenkjennes umiddelbart som en helhet. • Semantisk; forståelsen av ord, og er selve innholdet som gir leseren forståelsen av teksten. • Syntaktisk; setningsoppbygging. Ordene kan gi leseren rettleiding om hvilken type ord (substantiv, verb osv.) som passer inn på et bestemt sted i teksten. • Pragmatisk; ledetråder som den ikke-språklige kontekst gir, for eksempel bilder, osv. De er viktig for tekstforståelsen. 	
Arbeide med språklige detaljer som bl.a.: Vite hva et sammensatt ord er, synonymer og antonymer	Memory, bilder og illustrasjoner hengende i klasserommet, ord i ord øvelser, ordjakt i bøker, tegne sammensatte ord, dele ut lapper og la elevene sette sammen til ord, Løko, Salaby, Lokus.	
Vite hva som er vokaler og konsonanter	Sortere bokstavkort.	
Beskrive ordklasser og deres funksjoner	Peke og fortelle hva som er f.eks. substantiv i rommet, ha visualiserende plakater i klasserommet, peke på ordklasser i tekster, forklare med egne ord i felleskap/læringspartner/i gruppe, bingo med ordklasser, lage tankekart eller friformkart til ordklasser, bruk av ulike sanger.	
Grammatikk	Muntlige og skriftlige oppgaver i lærebøker og digitalt. Bruke lærerveiledninger tilknyttet læreverker for tips og veiledning til oppgaver og undervisningsopplegg. Øveord hver uke.	
Hovedområde: Læringsstrategier		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Utvikle hensiktsmessige strategier for ord- og begrepsforståelse	<p>Modellere bruk av strategier for at elevene skal kunne resonere seg frem til betydning av ord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lese og forstå ord på bakgrunn av sammenheng i setning/tekst. • Lese og forstå sammensatte ord på bakgrunn av kunnskap om en av delene i ordet. • Lese og forstå ord med støtte av bilder. • Lese og forstå ord gjennom samarbeid med andre. 	
Utvikle metakognitive ferdigheter	Veilede elevene til å overvåke egen lesing, ved at de blant annet skal stoppe opp og gjenta lesingen av ordet/setningen/avsnittet hvis det de leser ikke gir mening for dem.	
Utdype innholdsforståelse av begrepenes betydning	<p>Modellere for elevene hvordan begrepskart kan brukes der det er hensiktsmessig for å utdype elevens innholdsforståelse.</p> <p>Lære å bruke begrepskart for å systematisere egen kunnskap om ord og begreper.</p>	
Organisere kunnskap	Modellere tankekart med flere nivåer både på papir og digitalt, og vise hvordan tankekart kan brukes for å kategorisere kunnskap.	

Vurdering, kartlegging og tilpasning

Skolens egne verktøy som registrerer elevenes utvikling; kartlegging fra læreverkene, normerte kartlegginger, observasjonsverktøy som for eksempel SOL, Leselos, LUS.

Lesing		4. trinn
Hovedområde: Avkodning og leseflyt		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Være sikker på konsonanter og vokaler	Synliggjøre konsonanter og vokaler i klasserommet. Jevnlig repetisjon av vokalene, vokaljakt f.eks.	
Mestre fleksibel bruk av fonologiske og ortografiske strategier i egen lesing	Arbeide systematisk med fonologisk og ortografisk avkodning, og samtale med elevene om ulike lesemåter tilpasset formålet med lesingen. Modellere og veilede elevene i fleksibel bruk av avkodingsstrategier: lyd-for-lyd syntese, stavelleslesing, helordslesing, også ved høytlesning. Målet med opplæringen er at elevene selv skal ha en fleksibel bruk av fonologiske og ortografiske strategier.	
Kunne lese en tilpasset tekst med flyt og intonasjon Gradvis bli bevisst på å tilpasse lese måten til formålet med lesingen	<p>Bruke lese måter som styrker avkodingsferdigheter og leseflyt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Parlesing. • Vekselslesing. • Ekkolesing. • Korlesing. • Høytlesing: Eleven leser høyt for andre eller seg selv. <p>Arbeide med tekster gjennom veiledet lesing med vekt på avkodings og forståelsesstrategier. For å oppøve flyt vektlegges arbeidet med avkodingsstrategier og repetert lesing. Veilede elevene til å tilpasse lese måten til formålet med lesingen, for eksempel lese for å lære (eks. fagtekst), oppleve (eks. skjønnlitteratur) eller gjøre (eks. matematikk).</p>	
Mestre hurtig og korrekt avkodning ved lesing av nivåtilpassede tekster	<p>Arbeide med repetert lesing ved at eleven leser en kort og nivåtilpasset tekst flere ganger, hvor ca 90% av ordene i teksten bør kunne avkodes riktig (begreper og lyder må være kjent).</p> <p>Det skal veksles med å trene på:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bokstaver. • Ortografiske enheter (for eksempel konsonantforbindelser). • Enkeltord. • Sammenhengende tekst. <p>Repetert lesing kan brukes i plenum, grupper eller alene med en voksen. Lærer modellerer god leseflyt for elevene. Repetert lesing kan også benyttes som lekse, men hovedvekten av arbeidet skal foregå på skolen. Gis teksten i lekse skal foresatte få informasjon om hvordan det skal arbeides med teksten.</p>	
Lese en tilpasset tekst med flyt og intonasjon Være bevisst hvordan ord kan deles i fonemer, stavelser og meningsdeler Lære strategier for lesing av nye og vanskelige ord	<p>Lærer tilpasser undervisningen gjennom balansert leseopplæring, analytiske og syntetiske metoder brukes i en hensiktsmessig kombinasjon.</p> <p>Analytisk metode: analysere fra en helhet til deler (top-down) – Tekst -> setning -> ord -> enkeltlyder</p> <p>Syntetisk metode: å sammenfatte del(er) til en helhet (bottom-up) - Enkeltlyder -> ord -> setning -> tekst</p> <p>Veilede elevene til å ta i bruk strategier for lesing av ukjente eller vanskelige ord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lydering. • Lese ord med to eller flere stavelser ved hjelp av stavelleslesing. • Dele opp lange eller ukjente/vanskelige ord i mindre meningsdeler for å lette lesing og for innholdsforståelse. • Gjenkjenne ikke-lydrette mønstre eller kjente trekk i nye ord. • Dele opp sammensatte ord både for å lette avkodning og for innholdsforståelse. • Undre seg over, analysere ords oppbygging, lese- og skrivemåte. 	
Bli bevisst på, og analysere setninger og ords oppbygging, lese og skrivemåte	<p>Arbeide med, og synliggjøre vokaler og konsonanter i klasserommet. Legge til rette for samtaler i plenum, gruppe og par hvor elevene får undre seg over språket og lage egne huskereglere i fellesskap.</p> <p>La elevene undre seg over og analysere ords oppbygging, lese- og skrivemåte. La elevene oppdage ikke-lydrette forhold i enkle ord ved å lese hele skrivemåten og sammenligne med snakkemåten (hva er likt/ulikt).</p>	

Hovedområde: Leseforståelse og leseglede	
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis
Ha forståelse for hensikt og mål for lesingen	Daglige økter med høytlesing hvor lærer modellerer leseglede. Gjennomføre daglige økter (i perioder) med stillelesing for å øke motivasjon for egen lesing. Veilede elevene til å bruke «Knytteneveprøven» i valg av bøker.
Opplive glede, fremme lystlesing, interesse for bøker, og styrke leseferdighetene	Besøkøke biblioteket og låne bøker. Ha rikelig og lett tilgang på tilpasset og variert lesestoff i klasserommet. Lesestimuleringsprosjekt 1-2 ganger i året. Under prosjektet presenteres aktuell og tilpasset litteratur for gruppen. Bøkene skal motivere lystlesing og det er viktig at de får lese den samme boken på skolen og hjemme i evt. lekse. Lærer legger til rette for at elevene kan presentere sin opplevelse av en bok de har lest for medelevene. Underveis kan de skrive f.eks. bokanmeldelse, leselogg, og i klasserommet på veggen, kan det henges opp en "bokorm" som viser antall bøker elevene har lest.
Lese for å tilegne seg kunnskap, stille spørsmål til tekst og justere egen kunnskap basert på ny informasjon	Veiledet lesing; lærer modellerer og veileder for elevene hvordan de skal lese, forstå og tolke ulike tekster. Regelmessig høytlesninger og samtaler om innholdet og språket i skjønnlitterære tekster og fagtekster. Modellering og veiledning av forståelsesstrategier. Repetere og bruke læringsstrategier som tankekart, VØL-skjema og nøkkelord. Samtaler i felleskap eller i mindre grupper om tema og sjangerspesifikke særtrekk.
Gjenfortelle innhold i tekster	Legge til rette for lærings situasjoner hvor elevene skal på ulike måter; skriftlig, muntlig, tegning osv. gjenfortelle innholdet for hånd eller digitalt.
Lage spørsmål til en tekst og svare på dem	Modellere hvordan elevene kan lage egne spørsmål fra teksten ved å bruke spørreordene; hva, hvorfor, hvem, hvordan og når.
Finne og forstå informasjon fra ulike tilrettelagte kilder Vurdere om informasjon er nyttig og troverdig	Samtaler om troverdige kilder i faglitteratur når man skal hente nyttig informasjon i arbeidet. Vise og gi eksempler på troverdige og lite troverdige kilder; bøker og ulike internettsider. Samtaler i felleskap med bruk av digital tavle, læresamtale eller i mindre gruppe.
Overvåke sin egen leseprosess og utvikle metakognitive ferdigheter	Legge til rette for arbeid med et variert utvalg nivåtilpassede tekster som bl.a.: <ul style="list-style-type: none"> • Ulike sammensatte tekster- fokus på å tolke og forstå de ulike modalitetene som presenteres i teksten og samspillet mellom dem. • Et variert utvalg faglitteratur på papir og skjerm fra tilrettelagte kilder. • Korte og lengre skjønnlitterære tekster- fokus på innholdsfortegnelse, litterære virkemidler og tolkning. • Ulike tegneserier, andre sekvensielle bildeserier og/eller bildebøker - samtale om innhold og virkemidler både tekst og bilder.

Lesing		4. trinn
Hovedområde: Læringsstrategier		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Bruke læringsstrategier tilpasset formålet med lesingen	Lærer modellerer utvalgte lesestrategier, og gjør elevene kjent med sammenhengen mellom formålet med lesingen og lesestrategier som benyttes for å hente ut informasjon, tolke og reflektere over tekstens innhold og form.	
Få økt bevissthet omkring formålet med leseaktiviteten; lystlesing og/eller lesing for å tilegne seg kunnskap	Før, under og etter lesing: Arbeide systematisk med lesestrategier før, under og etter lesing som er tilpasset formålet med lesingen. Ved høytlesing modellerer lærer ulike lesestrategier for elevene før, under og etter lesing.	
Benytte «Knytteneveprøven» for selv å kunne finne tilpasset litteratur	Ved å repetere og veilede elevene i «Knytteneveprøven» kan elevene etter hvert klare å finne seg bøker de ønsker og klarer å lese på egenhånd. Det er viktig at lærer understreker for elevene at de må være ærlige. For å få full uttelling av metoden bør lærer kartlegge om elevene klarer å overvåke seg selv under lesing og rette seg selv (metakognitive ferdigheter).	
Aktivere bakgrunnskunnskap og bygge opp for forståelse Utvikle metakognitive ferdigheter, "stopp og tenk"	Før lesing: Aktivere bakgrunnskunnskap; f.eks. kunnskap om tema, sjanger. Bruk av tankekart, VØL-skjema, illustrasjoner og sjangerspesifikke særtrekk. Under lesing: Stille spørsmål til tekstens innhold og oppklare det som kan være uklart. Dele opp vanskelige ord i stavelser/morfemer. Skrive nøkkelord, markere viktige eller vanskelige setninger (dersom det er kopier eller digitalt). Etter lesing: Oppsummere innhold av teksten, lærdom, reaksjoner og personlig vurdering av tekstens form og innhold.	
Se sammenhenger, trekke slutninger, kombinere informasjon med egne tanker og erfaringer Utvikle et metaspråk om tekst	Veilede elevene til å gjenfortelle muntlig og skriftlig innhold i teksten. F.eks. Stille spørsmål felles i klassen eller i små grupper, tankekart, skrive ferdig VØL-skjema, skrive nøkkelord, faktasetninger osv.	

Vurdering, kartlegging og tilpasning

Elever som ikke mestrer hurtig og korrekt avkoding må identifiseres tidlig og det må iverksettes målrettede tiltak. Carlsen (2016).

Ordkjedetesten.

Underveisvurdering;

det skal gjennomføres jevnlig lesesamtaler med den enkelte elev, for å kunne kartlegge avkoding og forståelse.

Bruke ukjent tekst.

Utdanningsdirektoratets kartleggingsprøve i mars-april.

Skolens egne verktøy som registrerer elevenes utvikling; kartlegging fra læreverkene, normerte kartlegginger, observasjonsverktøy som for eksempel SOL, Leselos, LUS.

Skriftspråklige ferdigheter – avkodning og skriving		4. trinn
Hovedområde: Rettskriving og grammatikk		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Kunne de mest vanlige reglene for rettskriving og tegnsetting	Arbeid med formsiden av språket; fonologisk, morfologisk og syntaktisk. Arbeid med ordenes oppbygging. Modellere staving av lydrette og ikke-lydrette ord. Se på likheter og forskjeller i oppbygging av ord. Finne rotmorfen. Arbeid med ikke-lydrette ord slik at elevene selv reflekterer over hvorfor ordene ikke er lydrette. For eksempel stumme lyder. Ved bruk av øveord for å styrke rettskrivningsferdighetene klargjøres det for elevene hvorfor man må øve ordene, og at det er skrivemåten de skal lære seg. Arbeid med regler for tegnsetting.	
Kategorisere ord i ordklassene substantiv, verb og adjektiv	Arbeid med kategorisering av ord i ordklasser. Det anbefales å visualisere med for eksempel «ordsekker» slik at det kan fokuseres på blant annet likheter og ulikheter i ord. Vise til «ordsekkene» i undervisningen. Samtale og refleksjon, for eksempel et <i>ball</i> , en <i>ball</i> eller å <i>krabbe</i> , en <i>krabbe</i> .	
Aktivere forkunnskaper	Arbeid med forkunnskaper knyttet til innhold og skrivehandling. Blant annet søke etter relevant kunnskap i faget/temaet. Felles samtale/dialog, pararbeid. Tenkeskriving, tankekart/begrepskart.	
Hovedområde: Skrive tekster og formidle meninger		
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis	
Uttrykke egne meninger og opplevelser gjennom tekster, bruk av tegninger, bilder/ illustrasjoner	Lage enkle tegneserier, skrive tekst til bildeserier, skrive logg, huskelister beskjeder. Felles tekstskaping, pararbeid og individuelt arbeid. Tenkeskriving og samskriving benyttes i dette arbeidet. PC /nettbrett kan med fordel benyttes i dette arbeidet. På nettbrett benyttes app for digitale tankekart og digitale bøker.	
Skrive tekster med innledning, handling og avslutning: <ul style="list-style-type: none"> • skjønnlitterære tekster • fagtekster 	I arbeidet med å lede og modellere skriveprosessene: <ol style="list-style-type: none"> 1. Samtale/dialog hvor formål og skrivehandling gjøres kjent for elevene: 2. Arbeide felles med en modelltekst (jerne elevtekster). 3. Skriveramme med startsetninger (pararbeid eller individuelt). 4. Samtale/dialog, respons, eventuelt fremføre sitt arbeid. I denne prosessen kan med fordel tenkeskriving og samskriving benyttes. Lærer gir læringsfremmende respons på elevens tekst underveis i skriveprosessen. Lærer gir tilbakemeldinger og respons ved å sammen med elevene se tilbake på formål og skrivehandling. Responsen gis for å skape motivasjon til redigering av arbeidet.	
Skrive en enkel presentasjonstekst	Eleven skriver for en leser. Lærer gir eksplisitt opplæring i fagspesifikk skriving. For eksempel skrive hvordan en øvelse i kroppsøving gjøres, slik at andre kan lese dette og gjennomføre øvelsen. Eller skrive gangen i utregning av et matematikkstykke.	

Hovedområde: Læringsstrategier	
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis
Bruke et tankekart eller begrepskart som utgangspunkt for å skrive en tekst	Aktivere elevenes forkunnskaper gjennom plenumsarbeid med samtale, tankekart og/eller begrepskart.
Videreutvikle egne tekster på bakgrunn av respons/tilbakemelding	Lærer gir respons og tilbakemelding underveis i skrivearbeidet.
Lage enkle tankekart og begrepskart ved bruk av tekst, bilde og lyd på nettbrett/PC	Modellere bruk av enkle tankekart og begrepskart på nettbrett. Elevene jobber med å lage egne tankekart, begrepskart og begrepshus både individuelt og i par. Tankekartene skal inneholde: tekst, bilde/illustrasjon og lyd der det er hensiktsmessig.
Sortere over- og underbegreper ved hjelp av begrepshus og bruke ordene i tekster	Arbeide med sortering og kategorisering av ord i over- og underbegreper. Refleksjon og samtale. Arbeid i plenum, gruppe, pararbeid, individuelt arbeid. Vise forståelse gjennom bruk av ordene i tekst.
Vite noen kjennetegn på: <ul style="list-style-type: none"> • skjønnlitterære tekster • fagtekster 	Samtale i plenum. Det er en fordel om teksttypene kan visualiseres ved for eksempel å lage en plakat som beskriver kjennetegn etter hvert som det arbeides med de ulike teksttypene, slik at lærer kan vise til dette i undervisningen. I arbeidet med å forberede en tekst kan vi bruke en tabell for å visualisere og sortere ord/setninger. Arbeid i plenum, pararbeid og individuelt arbeid.
Ta i bruk fagspesifikke ord i skriving	Arbeid med forståelse av noen utvalgte fagspesifikke ord, slik at disse kan brukes inn i tekster. Lage tabell for sortering av fagspesifikke ord og skriveramme for å oppøve ferdigheter i å fortelle. Lærer modellerer: <ul style="list-style-type: none"> • hvordan egne forkunnskaper kan brukes inn i en skriveramme. • hvordan ord/setninger fra modelltekst eller annet forarbeid brukes inn i en skriveramme (for eksempel ord fra tabell). • hvordan man kan hente ut informasjon fra læreboktekst, digital tekst eller annen tekst.

Vurdering, kartlegging og tilpasning

S-40 Setningsleseprøven.

Carlsten (2016).

Lesesenterets staveprøve.

Kåre Johnsen "Orddiktater).

Skolens egne verktøy som registrerer elevenes utvikling; kartlegging fra læreverkene.

Generelt for mellomtrinnet

På mellomtrinnet forventes det at elevene har automatiserte avkodningsferdigheter slik at lesingen kan brukes som redskap for kunnskapstilegnelse. De får lese mer komplekse tekster og skal finne informasjon, tolke og reflektere over tekster i mange sjangre. De samme tekst- og oppgavetyperne brukes til å måle elevenes lesekompetanse ved overgangen til mellomtrinnet som ved overgangen til ungdomstrinnet. Likevel er det slik at elevene begynner på mellomtrinnet med ferdigheter på svært ulike nivåer. Gjennom en systematisk lese- og skriveopplæring skal elevene videreutvikle muntlige og skriftlige ferdigheter de har tilegnet seg i begynneropplæringen.

Ulike fags teksttyper stiller ikke identiske krav til det å være en god leser. Å være en god leser i en sjanger, gjør ikke nødvendigvis forståelsen god i en annen sjanger. Gjennom et systematisk arbeid med både skjønnlitterære - og sakprosa-tekster, vil elevene utvikle kvaliteter knyttet til en aldersadekvat lesekompetanse, som blant annet måles i kartleggingsprøver.

I fagfornyelsen presiseres at norsk har ansvar for at elevene utvikler kompetanse i skrivestrategier, rettskriving, tekstoppbygging og kreativ skrijving. Det kan ivaretas i form av strukturert skriveopplæring der elevene veiledes i de ulike fasene i skriveprosessen gjennom bruk av modelltekster, skriverammer og dialog om tekst. Elevene lærer opp til både å vurdere sin egen tekst og til å gi respons på hverandres tekster. På denne måten utvikler elevene også sin metaspråklige bevissthet.

I St.mld. 28 (2015-2016) «Fag – fordypning – forståelse» legges det stor vekt på dybdelæring og progresjon i skolen. Dybdelæring handler om at elevene skal utvikle varig forståelse både innenfor et fag og på tvers av fag. Det å lære elevene å bruke lese- og læringsstrategier i møte med ulike typer tekster, hjelper dem blant annet til å møte nytt fagstoff med forforståelse, sette ny kunnskap i en meningsfull sammenheng, organisere kunnskap og oppklare det som er vanskelig å forstå, innenfor norskfaget, men også i møte med andre fag- og kunnskapsområder. Det er viktig å vise elevene hvordan de mer aktivt og selvstendig kan bruke ulike læringsstrategier «før, under og etter» lesing.

Muntlig kommunikasjon er viktig også fra 5. trinn. Elevene skal øve på å uttrykke og grunngi egne standpunkt og lytte til andres meninger. Fra 5. trinn skal også framføringer og presentasjoner i ulike fag vektlegges.

Skriftlig kommunikasjon jobbes videre med og elevene skal beherske ortografi og tegnsetting i større grad. De skal også kunne variere setningsbygning etter formålet med teksten. Å skrive i ulike sjangere, og etter hvert greie å tilpasse egne tekster til formål og mottaker er viktig. Håndskriften skal være personlig og funksjonell, og i tillegg skal elevene kunne bruke tastatur på en hensiktsmessig måte.

Språk, litteratur og kultur: Valg av litteratur skal også omfatte enkle tekster på svensk og dansk, og å lese et utvalg norske og oversatte tekster i ulike sjangere på bokmål og nynorsk. Kjennskap til egen og andre dialekter, og sammenligne med de skriftlige målformene bokmål og nynorsk begynner på 5. trinn. Elevene skal lære å bruke ulike lesestrategier for å huske og forstå:

- repeteringsstrategi – velge ut og repetere det en ønsker å huske
- utdypingsstrategi – få en god og helhetlig mening
- organiseringsstrategi – gi en oversikt over tekstinholdet for å kunne skape god læring og dyp forståelse
- overvåkingsstrategi – kunne kontrollere og vurdere egen leseforståelse)
- gjenfortelle tekster de har lest

Veiledet skriving (prosessskriving)

Det må øves på å se på skriving som en prosess. Tilbakemelding på skriving må skje mens eleven er i skriveprosessen, ikke når eleven mener å være ferdig. Responsen må motivere til å revidere teksten og jobbe videre med den.

Læreren bør gi selektiv respons tilpasset hver enkelt elev (individuell og differensiert opplæring). Elevene kan også gi hverandre tilbakemelding på tekster etter gitte og tydelige kriterier.

Hovedmålet på 5. trinn er at man skal jobbe aktivt med tekster i alle fag. Elevene skal utvikle sine grammatiske og ortografiske ferdigheter. Elevene skal trene på å gi gode tilbakemeldinger/vurderinger både på eget og andres arbeid.

Hovedmålet på 6. trinn er å få elever aktive i sin egen læringsprosess. Dette skal skapes gjennom klare mål og elevene skal kjenne til kriteriene for måloppnåelse. Elevene skal gjennom lesestimuleringstiltak og systematisk jobbing med nivåtilpassede tekster, vise leselyst og skriveglede. De skal bli kjent med hvilke læringsstrategier som kan passe hver enkelt.

Elevene skal få trening i å vurdere egne tekster og gi begrunnet tilbakemelding på andres tekster og muntlige presentasjoner - med vurdering av formål og form.

7. trinn, siste år før ungdomsskolen, er et viktig år. Arbeid med gode lese- og skrivestrategier er prioritert. Å utvikle og bruke ulike lesestrategier for å huske å forstå, er viktig når elevene skal på ungdomsskolen.

Repeteringsstrategi – velge ut og repetere det en ønsker å huske

Utdypingsstrategi – få en god og helhetlig mening

Organiseringsstrategi – gi en oversikt over tekstinholdet for å kunne skape god læring og dyp forståelse

Overvåkingsstrategi – kunne kontrollere og vurdere egen leseforståelse

5. trinn

Språklig bevissthet og muntlige ferdigheter		5. trinn
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis 5.trinn	
Utvide og videreutvikle ord- og begrepsforråd Bruke relevante fag- og hverdagsbegreper tilpasset kommunikasjonssituasjonen	Arbeide systematisk med nye begreper, faguttrykk i alle fag, passe på å bruke korrekte begreper i ulike fag. Ord og uttrykk skal fortsatt visualiseres, men det er naturlig at det gradvis går over på mer abstrakte begrep. Lærer modellerer bruk av ord og begreper og arbeide med forståelse / innholdet av begrepene. Stimulere til felles samtaler i klassen, i mindre grupper og med læringspartner. Arbeidsøker med sammensatte ord, synonymer og antonymer.	
Utvide og utvikle ordforråd, lytte etter, forstå og gjengi informasjon. Utvikle fantasi, empati og sympati	Lærer modellerer og klassen lytter til lydbøker - hva gjør leseren for å formidle stemning? Høytlesing i par eller liten gruppe. Øve på å være en god lytter.	
Språk og holdninger	Program for sosiale ferdigheter som "Mitt valg", "Steg for steg" kan brukes. Diskusjoner, argumentasjoner, dramatiseringer og fremlegg/formidling. Ord kan være positivt og negativt ladet, språk kan uttrykke holdninger.	
Utforske og samtale om eget talespråk	Kjennetegn på ulike dialekter; skarpe r, tjukk og tynn l, hvordan sier vi "jeg" og "ikke", typiske dialektord. Lytte til lydfiler med ulike dialekter (ulike læreverk har gode eksempler). Beskrive egen dialekt (finne småord som er typisk for dialekten, finne merkelige ord, hvilke ord bruker vi når vi bare snakker og hvilke kan vi bruke når vi skriver. Noe kunnskap om de tre samiske språkene som snakkes i Norge, kjennskap til det nordsamiske alfabetet.	
Videreutvikle språklig bevissthet	Arbeide videre på de fem nivåene (se vedlegg 1). Være bevisst på å bruke fonologisk strategi når et ukjent, vanskelig ord skal avkodes.	
Kunne formidle egen innsikt i og forståelse av de ulike sjangrene og ordklassene	Jobbe med sjangrene fortelling, eventyr, dikt, novelle, fagtekst, osv. Ordklassene verb, substantiv, adjektiv, interjeksjoner.	
Muntlig presentasjoner	Dette kan for eksempel foregå parvis eller gruppevis, med prosjekt om Norge (landsdeler, fylker, geografi, historie, osv.) med veggavis, powerpoint, osv. Kravene til en presentasjon må være overkommelige for alle, og kan i noen grad være individuelle krav.	
Kunne gi hverandre konstruktive tilbakemeldinger ut ifra gitte kriterier	Jobbe med å sette ord på det positive ved eget og andre sitt arbeid, lærer modellerer.	
Fremme refleksjon i fagene	Bruke samtaler og diskusjoner for å starte bevisstgjøringen av evnen til å reflektere i de ulike fagene.	

Vurdering, kartlegging og tilpasning

Egne individuelle opplegg til de elevene som ikke har en forventet utvikling innenfor den språklige bevisstheten og de muntlige ferdighetene. Det må da kartlegges for å finne ut nøyaktig hvor eleven er. Når det er kartlagt, kan man starte tilretteleggingen.

VFL:

Samtaler om å gi respons, lærer modellerer.

Øve på å gi hverandre respons på muntlige framstillinger etter gitte kriterier.

Bruke læringspartner.

To stjerner og et ønske.

Lesing		5. trinn
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis 5.trinn	
Avkoding og leseflyt	<p>Ordavkoding skal være automatisert, og de komplekse grafemene skal lese ord etter morfem og stavinger, på bokstav -, sekvens - og ordnivå .</p> <p>Jobbe med de 400 høyfrekvente ordene, faguttrykk</p> <p>Mestre ortografisk lesing (gjenkjenne hele ord hurtig og korrekt), bruke fonologisk strategi ved ukjente, vanskelige ord.</p> <p>Arbeide med språkets innhold og form.</p> <p>Øve lesing ved å bruke ulike lese måter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lesemål (hvorfor skal jeg lese denne teksten, hva er målet med lesingen). • Skumlese. • Nærlese. • Letelese. <p>Leselekse hver dag (ulike fag), faste leseøkter hver uke, felles tekst / bok som alle leser (velg en kort tekst som kan fenge de fleste hvis det er stort nivå spenn i klassen).</p> <p>Lese høyt i par, i små grupper, lese i kor, ekkolese, veksellese, øve på å lese for fadderklasse eller yngre barn, lese høyt for seg selv.</p> <p>Arbeide systematisk med veiledet lesing (se vedlegg).</p> <p>Repetert lesing: lese en kort og nivå tilpasset tekst flere ganger.</p>	
Opplive glede, fremme lystlesing, interesse for bøker, og styrke leseferdighetene	<p>Opplive ulike og varierte måter å lese på i løpet av en uke.</p> <p>Vite hvordan en leser ulike typer tekster.</p> <p>Variere mellom modellesing, korlesing, lesing med læringspartner, veksellesing og veiledet lesing.</p> <p>Veiledet lesing skal foregå i alle fag, jobbes med systematisk og ut ifra nivå.</p> <p>Jobbe med ulike typer tekster som for eksempel småtekster, fortellinger, eventyr, dikt, tegneserier, faktatekster, sanger, oppskrifter, noteark, osv.</p> <p>Bruke «Knyttneveregelen» (se vedlegg 5) for selv å velge «riktige» tekster/bøker.</p> <p>Vite hvor godt de leser og hva som må til for å utvikle egne leseferdigheter videre.</p> <p>Kunne lese med fin flyt, god intonasjon og innlevelse Bruke læreren og medelevene som rollemodeller ved nye ord og faguttrykk i de ulike fagene.</p> <p>Ta naturlige pauser ved tegnsetting.</p> <p>Lese med innlevelse ved replikk, utrop og lignende.</p> <p>Besøke biblioteket, låne bokkasse, bruke skolebiblioteket.</p> <p>Litteraturuke eller annet lesestimulerende prosjekt minst en gang i året, enten på trinnet eller på hele skolen.</p> <p>Veiledet lesing; lærer modellerer og veileder for elevene hvordan de skal lese, forstå og tolke ulike tekster.</p> <p>Regelmessig høytlesninger og samtaler om innholdet og språket i skjønnlitterære tekster og fagtekster.</p> <p>Modellering og veiledning av forståelsesstrategier.</p>	

Lesing		5. trinn
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis 5.trinn	
Lese for å tilegne seg kunnskap, stille spørsmål til tekst og justere egen kunnskap basert på ny informasjon	Før, under og etter lesing skal elevene reflektere sammen. Bruke bilder og overskrifter til å skape en forventning, og til å snakke om og reflektere rundt innhold i ulike tekster.	
Gjenfortelle innhold i tekster Lage spørsmål til en tekst og svare på dem	Bruke nøkkelord under oppsummering og gjenfortelling av tekster, svare på «tenk og let» spørsmål, oppfatte en rød tråd i en tekst, finne spenningspunkt, lese og forstå enkle oppgaver, instruksjoner og oppskrifter. Bruke felles opplevelser som for eksempel turer eller høytlesningsbøker som utgangspunkt, få oppgitt ord, uttrykk og begrep som skal være med når de gjenforteller. Øve på å lage gode spørsmål til teksten ved å bruke spørreord.	
Finne og forstå informasjon fra ulike tilrettelagte kilder Vurdere om informasjon er nyttig og troverdig	Samtaler om troverdige kilder i faglitteratur når man skal hente nyttig informasjon i arbeidet. Vise og gi eksempler på troverdige og lite troverdige kilder; bøker og ulike nettsider. Samtaler i felleskap med bruk av digital tavle, læresamtale eller i mindre gruppe. Lære seg å være kritisk til ulike typer kilder, både på internett og i skriftlig og muntlig sammenheng. Reflektere og lese mellom linjene, hente ut informasjon og tolke tekster. Kunne lese og navigere på internett. Jobbe med søking og det å finne frem på internett på en god og hensiktsmessig måte.	
Læringsstrategier	Kunne aktivisere bakgrunnskunnskapene og bruke dem på en god måte underveis i lesingen. Jobbe med tankekart, VØL-skjema, BISON eller andre læringsstrategier som læreverket legger opp til.	

Vurdering, kartlegging og tilpasning

Skolens egne verktøy som registrer elevenes utvikling.

Kartlegging fra læreverkene.

Normerte kartlegginger, observasjonsverktøy som f.ek SOL, Leselos, LUS.

Carlsten (2016).

Ordkjedetesten.

Lesesamtaler med hver enkelt elev.

Elever som ikke mestrer hurtig og korrekt avkodning må identifiseres tidlig og det må iverksettes målrettede tiltak.

Carlsten (2016).

Ordkjedetesten.

Underveisvurdering;

Det skal gjennomføres jevnlig lesesamtaler med den enkelte elev, for å kunne kartlegge avkodning og forståelse.

Bruke ukjent tekst.

Utdanningsdirektoratets kartleggingsprøve i mars-april.

Skolens egne verktøy som registrerer elevenes utvikling; kartlegging fra læreverkene, normerte kartlegginger,

observasjonsverktøy som for eksempel SOL, Leselos, LUS.

Skolene skal bruke de nasjonale kartleggingsprøvene i lesing, samt andre godkjente kartleggingsverktøy for å best mulig kunne vurdere elevenes ferdigheter. Elevene skal følges opp og sjekkes jevnlig i forhold til avkodningsferdigheter, leseflyt, lesehastighet og intonasjon. Trengs det ytterligere tilrettelegging utover det som blir gjort i klasserommet, skal skolen tilby dette i form av for eksempel lesegrupper, lesekurs, oppfølging av enkeltelever, leseledere, brettbøker, lydbøker osv.

VFL:

Konkrete leseemner som elevene er kjent med, Læringspartner, To stjerner og et ønske.

Skriftspråklige ferdigheter – avkoding og skriving		5. trinn
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis 5.trinn	
Skriftspråklige ferdigheter – avkoding og skriving	<p>Jobbe med ordklassene og bøyning av verb, substantiv og adjektiv (i de enkleste tidene, gradene og formene).</p> <p>Jobbe med de enkleste grammatiske reglene, som for eksempel ordenes plassering i setningen, slik at det gir mening, bøyning av verb, substantiv og adjektiv.</p> <p>Bruke ordliste.</p> <p>Tegnsetting: Bruke stor bokstav, punktum, spørsmålstegn, utropstegn og replikkstrek / replikktegn riktig.</p>	
Skrive tekster og formidle meninger	<p>Kunne skrive med en personlig og funksjonell håndskrift</p> <p>Jobbe med og sette krav til håndskriften i alle skriftlige arbeider, uansett fag.</p> <p>Jobbe med ulike måter å skrive på, diktering, gjenfortelling og fri skriving.</p> <p>Jobbe med ulike typer tekster, som for eksempel leselogg, bokomtale, dikt, enkle små friskrivningstekster, enkle tabeller og diagrammer, eventyr og sagn.</p> <p>Jobbe med innledning, hoveddel og avslutning på egne friskrivningstekster.</p> <p>Jobbe prosessorientert.</p> <p>Kunne nyttiggjøre seg data/lpad og skrivestøtteprogram på en god måte, som et verktøy i skriving av større tekster.</p> <p>Jobbe med skriveferdighetene på data/lpad, skrivetempo og automatisering av bokstavene, tallene og tegnenes plassering på tastaturet.</p> <p>Trene på skriving på tastatur for å lære «touch-metoden» / hensiktsmessig tastaturbruk.</p>	
Læringsstrategier	Aktivere elevenes forkunnskaper gjennom plenumsarbeid med samtale, tankekart og/eller begrepskart.	

Vurdering, kartlegging og tilpasning

S-40 Setningsleseprøven.

Carlsten (2016).

Lesesenterets staveprøve.

Kåre Johnsens "Orddiktater".

Skolens egne verktøyer som registrerer elevenes utvikling.

Kartlegging fra læreverkene.

Tilrettelegging utover det som blir gjort i klasserommet, kan være for eksempel skrivegrupper, rettskrivingskurs, data/nettbrett. Det bør gis mulighet for muntlige prøver ved behov.

Lærer gir framovermeldinger underveis i skrivearbeidet.

6. trinn

Språklig bevissthet og muntlige ferdigheter		6. trinn
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis 6.trinn	
Språkutvikling og muntlige ferdigheter	<p>Utvide og videreutvikle ord- og begrepsforråd. Bruke relevante fag- og hverdagsbegreper tilpasset kommunikasjonsituasjonen.</p> <p>Arbeide systematisk med nye begreper, faguttrykk i alle fag, passe på å bruke korrekte begreper i ulike fag. Ord og uttrykk kan fortsatt visualiseres, men det er naturlig at det gradvis går over på mer abstrakte begrep.</p>	
Delta aktivt i diskusjoner, øve på å lytte til andre, stille oppfølgingsspørsmål, argumentere og forklare, uttrykke egne meninger	<p>Mange skoler bruker "Mitt valg", "Steg for steg" eller andre program for sosiale ferdigheter. Diskusjoner, argumentasjoner, dramatiseringer og fremlegg/formidling. Ord kan være positivt og negativt ladet. Avis i skolen (tilbud til skolene om å motta lokalavis hver dag en uke høsten i 6. klasse), egne oppgaver følger med. Finn leserinnlegg og avisartikler som vekker interesse og som kan brukes til å finne argumenter, diskutere i grupper.</p>	
Utforske og samtale om eget talespråk	<p>Kunne noen særtrekk ved ulike dialekter i Norge (for eksempel skarre-r, måten å si "jeg" og "ikke" på, kunne angi hvilken landsdel ulike dialekter kommer fra (de ulike læreverk har en del eksempler på dialekter, høre på intervju med kjente personer osv.).</p>	
Kunne formidle egen innsikt i og forståelse av de ulike sjangrene og ordklassene	<p>Jobbe med sjangrene fortelling, eventyr, dikt, novelle, fagtekst, osv. Ordklassene verb, substantiv, adjektiv, interjeksjoner.</p>	
Videreutvikle leseforståelse, hva slags informasjon finner vi som ikke står direkte?	<p>Jobbe med å formidle muntlig det tekstene handler om, ligger det noe mellom linjene i innholdet, hva betyr teksten/hva vil teksten formidle, både skjønnlitterære og faglitterære tekster. Fokus på gode, varierte tekster, som skaper et godt grunnlag for muntlig formidling. Hente ut informasjon og tolke tekster. Hva er viktige nøkkelord i ulike tekster, lærer må modellere og elevene bør jobbe med læringspartner eller i en liten gruppe.</p>	
Gjennomføre muntlige presentasjoner 1 – 2 ganger pr. år	<p>Dette kan for eksempel foregå gruppevis, med prosjekt om Europa med veggavis, powerpoint, osv. Individuelle tilpasninger (enkeltelever må ha mulighet for å legge fram for kun en annen elev eller lærer).</p>	
Kunne gi hverandre konstruktive tilbakemeldinger ut ifra gitte kriterier	<p>Jobbe med å sette ord på det positive ved andre sitt arbeid.</p>	

Vurdering, kartlegging og tilpasning

Det må lages egne individuelle opplegg til de elevene som ikke har en forventet utvikling innenfor den språklige bevisstheten og de muntlige ferdighetene. Det må da kartlegges for å finne ut nøyaktig hvor eleven er. Når det er kartlagt, kan man starte tilretteleggingen.

Det er viktig å jobbe systematisk med ordforråd og begreper. Flerspråklige elever bør ha mulighet til å få gått gjennom et tema med viktige begreper før klassen starter med temaet. Hvis dette ikke lar seg gjøre, kan lærer gå gjennom noen viktige begrep og ha dem stående på tavla under arbeid med temaet. Dette vil alle elever ha nytte av.

Lesing		6. trinn
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis 6.trinn	
Avkodning og leseflyt	<p>Ordavkodning skal være automatisert, og de komplekse grafemene. Skal lese ord etter morfem og stavinger, på bokstav -, sekvens – og ordnivå.</p> <p>Jobbe med de 450 høyfrekvente ordene, faguttrykk. Mestre ortografisk lesing (gjenkjenne hele ord hurtig og korrekt), bruke fonologisk strategi ved ukjente, vanskelige ord. Arbeide med språkets innhold og form.</p> <p>Øve lesing ved å bruke ulike lesemåter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lesemål (hvorfor skal jeg lese denne teksten, hva er målet med lesingen). • Skumlese. • Nærlese. • Letelese. <p>Leselekse hver dag, faste leseøkter hver uke, felles tekst / bok som alle leser (velg en kort tekst som kan fenge de fleste hvis det er stort nivå spenn i klassen).</p> <p>Lese høyt i par, i små grupper, lese i kor, ekkolese, veksellese, øve på å lese for fadderklasse eller yngre barn, lese høyt for seg selv.</p> <p>Arbeide systematisk med veiledet lesing (se vedlegg). Repetert lesing: lese en kort og nivåtilpasset tekst flere ganger.</p>	
Opplive glede, fremme lystlesing, interesse for bøker, og styrke leseferdighetene	<p>Leselekse hver dag (ulike fag), faste leseøkter hver uke, felles tekst / bok som alle leser (velg en kort tekst som kan fenge de fleste hvis det er stort nivå spenn i klassen).</p> <p>Opplive ulike og varierte måter å lese på i løpet av en uke. Vite hvordan en leser ulike typer tekster. Variere mellom modellesing, korlesing, lesing med læringspartner, veksellesing og veiledet lesing. Veiledet lesing skal foregå i alle fag, jobbes med systematisk og ut ifra nivå.</p> <p>Jobbe med ulike typer tekster som for eksempel småtekster, fortellinger, eventyr, dikt, tegneserier, faktatekster, sanger, oppskrifter, noteark, osv.</p> <p>Bruke «Knyttneveregelen» (se vedlegg 5) for selv å velge «riktige» tekster/bøker. Vite hvor godt de leser og hva som må til for å utvikle egne leseferdigheter videre.</p> <p>Kunne lese med fin flyt, god intonasjon og innlevelse Bruke læreren og medelevene som rollemodeller ved nye ord og faguttrykk i de ulike fagene. Ta naturlige pauser ved tegnsetting. Lese med innlevelse ved replikk, utrop og lignende.</p> <p>Besøke biblioteket.</p> <p>Litteraturuke eller annet lesestimulerende prosjekt minst en gang i året, enten på trinnet eller på hele skolen.</p> <p>Veiledet lesing; lærer modellerer og veileder for elevene hvordan de skal lese, forstå og tolke ulike tekster. Regelmessig høytlesninger og samtaler om innholdet og språket i skjønnlitterære tekster og fagtekster. Modellering og veiledning av forståelsesstrategier.</p>	

Lesing		6. trinn
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis 6.trinn	
Lese for å tilegne seg kunnskap, stille spørsmål til tekst og justere egen kunnskap basert på ny informasjon	Før, under og etter lesing skal elevene reflektere sammen. Bruke bilder og overskrifter til å skape en forventning, og til å snakke om og reflektere rundt innhold i ulike tekster.	
Gjenfortelle innhold i tekster Lage spørsmål til en tekst og svare på dem	Bruke nøkkelord under oppsummering og gjenfortelling av tekster, svare på «tenk og let» spørsmål, oppfatte en rød tråd i en tekst, finne spenningspunkt, lese og forstå enkle oppgaver, instruksjoner og oppskrifter . Bruke felles opplevelser som for eksempel turer eller høytlesningsbøker som utgangspunkt, få oppgitt ord, uttrykk og begrep som skal være med når de gjenforteller. Øve på å lage gode spørsmål til teksten ved å bruke spørreord.	
Finne og forstå informasjon fra ulike tilrettelagte kilder Vurdere om informasjon er nyttig og troverdig	Samtaler om troverdige kilder i faglitteratur når man skal hente nyttig informasjon i arbeidet. Vise og gi eksempler på troverdige og lite troverdige kilder; bøker og ulike nettsider. Samtaler i felleskap med bruk av digital tavle, læresamtale eller i mindre gruppe. Lære seg å være kritisk til ulike typer kilder, både på internett og i skriftlig og muntlig sammenheng. Reflektere og lese mellom linjene, hente ut informasjon og tolke tekster. Kunne lese og navigere på internett. Jobbe med søking og det å finne frem på internett på en god og hensiktsmessig måte (se ikt-plan).	
Læringsstrategier	Kunne aktivisere bakgrunnskunnskapene og bruke dem på en god måte underveis i lesingen. Jobbe med tankekart, VØL-skjema, BISON eller andre læringsstrategier som læreverket legger opp til.	

Vurdering, kartlegging og tilpassing

Skolens egne verktøy som registrer elevenes utvikling.

Kartlegging fra læreverkene.

Normerte kartlegginger, observasjonsverktøy som f.ek SOL, Leselos, LUS.

Carlsten (2016).

Ordkjedetesten.

Lesesamtaler med hver enkelt elev.

Elever som ikke mestrer hurtig og korrekt avkoding må identifiseres tidlig og det må iverksettes målrettede tiltak.

Carlsten (2016).

Ordkjedetesten.

Underveisvurdering;

det skal gjennomføres jevnlig lesesamtaler med den enkelte elev, for å kunne kartlegge avkoding og forståelse.

Bruke ukjent tekst.

Utdanningsdirektoratets kartleggingsprøve i mars-april.

Skolens egne verktøy som registrer elevenes utvikling; kartlegging fra læreverkene, normerte kartlegginger, observasjonsverktøy som for eksempel SOL, Leselos, LUS.

Skolene skal bruke de nasjonale kartleggingsprøvene i lesing, samt andre godkjente kartleggingsverktøy for å best mulig kunne vurdere elevenes ferdigheter. Elevenes avkodingsferdigheter skal følges opp og sjekkes jevnlig. Leseflyt, lesehastighet og intonasjon må vektlegges. Trengs det ytterligere tilrettelegging utover det som blir gjort i klasserommet, skal skolen tilby dette i form av for eksempel lesegrupper, lesekurs, oppfølging av enkeltelever, leselærere, brettbøker, lydbøker osv.

VFL:

Konkrete lesemål som elevene er kjent med.

Skriftspråklige ferdigheter – avkoding og skriving		6. trinn
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis 6.trinn	
Rettskriving og grammatikk	<p>Jobbe med ordklassene og bøyning av verb, substantiv og adjektiv (i de enkleste tidene, gradene og formene).</p> <p>Jobbe med de enkleste grammatiske reglene, som for eksempel ordenes plassering i setningen, slik at det gir mening, bøyning av verb, substantiv og adjektiv.</p> <p>Bruke ordliste.</p> <p>Tegnsetting: Bruke stor bokstav, punktum, spørsmålstegn, utrops-tegn og replikkstrek riktig.</p>	
Skrive tekster og formidle meninger	<p>Kunne skrive med en personlig og funksjonell håndskrift Lærer må sette krav til håndskriften i alle skriftlige arbeider, uansett fag.</p> <p>Ulike måter å skrive på: Diktering, gjenfortelling og fri skriving Ulike typer tekster: Leselogg, bokomtale, dikt, enkle små friskrivningstekster, argumenterende tekst, enkle tabeller og diagrammer, eventyr og sagn.</p> <p>Skriverammer. Skrivetrening med fokus på innledning, hoveddel og avslutning på egne friskrivningstekster. Jobbe prosessorientert.</p> <p>Kunne nyttiggjøre seg data/lpad og skrive støtteprogram på en god måte, som et verktøy i skriving av større tekster. Jobbe med skriveferdighetene på data/lpad, skrive tempo og automatisering av bokstavene, tallene og tegnenes plassering på tastaturet.</p> <p>Automatisere «touch-metoden».</p>	
Læringsstrategier	Aktivere elevenes forkunnskaper gjennom plenumsarbeid med samtale, tankekart og/eller begrepskart.	

Vurdering, kartlegging og tilpasning

S-40 Setningsleseprøven.

Carlsten (2016).

Lesesenterets staveprøve.

Kåre Johnsens Orddiktater.

Skolens egne verktøyer som registrerer elevenes utvikling.

Kartlegging fra læreverkene.

Tilrettelegging utover det som blir gjort i klasserommet, kan være for eksempel skrivegrupper, rettskrivingskurs, data/nettbrett. Det bør gis mulighet for muntlige prøver ved behov.

VFL:

Lærer gir framovermeldinger underveis i skrivearbeidet.

Kameratvurdering, egenvurdering, to stjerner og et ønske.

7. trinn

Språklig bevissthet og muntlige ferdigheter		7. trinn
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis 7.trinn	
Utvikle gode strategier for å lære seg nye ord, uttrykk og begreper	Lage lister over ord, uttrykk og begreper som skal læres hver uke, ordene hentes fra alle fag. Velg fagord, akademiske ord og andre ord eleven har bruk for. Ordene skal brukes muntlig og skriftlig av både elevene og lærerne. Elevene må forstå og kunne bruke faguttrykk fra de ulike fagene.	
Delta aktivt i diskusjoner, øve på å lytte til andre, stille oppfølgingsspørsmål, argumentere og forklare, uttrykke egne meninger	Lytte til og videreutvikle innspill fra andre, skille mellom meninger og fakta. Grunngi egne standpunkt, vise respekt for andres meninger, øve på å diskutere saklig.	
Språk og holdninger	Gruppespråk, ungdomsspråk, slang, muntlig og skriftlig språk. Hvordan uttrykker vi oss i ulike kommunikasjonssituasjoner? Skandinaviske språk. Sidemål, hva skiller bokmål og nynorsk, lese tekster på nynorsk (f.eks Maria Parr og andre nyere forfattere). Sammenlikne språk og språkbruk i tekster på nynorsk og på bokmål.	
Utforske og samtale om eget talespråk	Gå gjennom språklige trekk i egen dialekt: Hvordan er tonefallet? Hvordan bøyes hunkjønnord? Hvilke personlige pronomen bruker vi? Hvilken r-lyd og l-lyd har vi? Sier vi ikke, ikkje, itj, itte? Finne små tekster skrevet på dialekt. Spesielle ord på egen dialekt og på andre dialekter. Gjenfortelle små tekster på egen dialekt.	
Kunne formidle egen innsikt i og forståelse av de ulike sjangrene	Ha oversikt over ulike sjangre og kunne kjenne igjen hvilken sjanger ulike tekster er skrevet i.	
Oversikt over ordklassene	Mestre alle de 10 ordklassene (verb, substantiv, adjektiv, determinativ, adverb, pronomen, konjunksjoner, subjunksjoner, preposisjoner, interjeksjoner), gjerne lage en grammatikkbok / regelbok.	
I stor grad kunne lese mellom linjene, hente ut informasjon og tolke tekster Vite hvilke ord som er nøkkelord i ulike tekster	Jobbe med å formidle muntlig det tekstene handler om, ligger det noe mellom linjene i innholdet, hva betyr teksten/hva vil teksten formidle, både skjønnlitterære og faglitterære tekster. Her er det viktig å velge «de riktige» tekstene, på de ulike nivåene.	
Gjennomføre og mestre muntlige presentasjoner på sitt nivå, minst to ganger i året (her kan det brukes skriftlig og /eller visuell støtte)	Dette kan for eksempel foregå gruppevis, tema land i verden, musikkprosjekt om en artist/gruppe/sjanger i musikk, veggavis, powerpoint, bruke sang, musikk, bilder eller drama-aktiviteter Individuelle tilpasninger (enkeltelever må ha mulighet for å legge fram for kun en annen elev eller lærer).	
Kunne gi hverandre konstruktive tilbakemeldinger ut ifra gitte kriterier	Sette ord på og formidle på en gjennomtenkt måte det som er positivt og det som har forbedringspotensiale, ved eget og andres arbeid.	
Før, under og etter lesing skal elevene reflektere sammen	Bruke bilder, overskrifter, underoverskrifter, stille spørsmål underveis til å skape forventning, og til å snakke om og reflektere rundt innholdet, meningen og evt. mellom linjene innhold i ulike tekster.	
Fokus på høytlesing og muntlige fortellinger som et ledd i den språklige utviklingen	Lese høyt for medelever, både på samme alder og ulik alder, og tilpasse lesingen sin alt ettersom hvem en leser til og hva en leser. Kunne lese enkel tekster på svensk og dansk.	
I stor grad kunne gjenfortelle fra leste og opplevde tekster, med et detaljrikt språk	Bruke felles opplevelser som for eksempel turer eller høytlesningsbøker som utgangspunkt, få oppgitt ord, uttrykk og begrep som skal være med når de gjenforteller.	

Språklig bevissthet og muntlige ferdigheter		7. trinn
Fremme refleksjon i fagene	Elevene skal vise at de kan reflektere over det de lærer i ulike fag, de skal bruke faglige ord og begreper i refleksjonene, de skal vise at de ikke bare leser faget uten å tenke over hva de leser. Fokus på gode, varierte tekster, innenfor ulike sjangre, som skaper et godt grunnlag for muntlig formidling, diskusjoner, argumentasjoner og kritisk blikk.	
Kunne gjenkjenne og uttale bokstavene i det samiske alfabetet	Lytte til og selv uttale bokstavene, og enkle ord på samisk.	
Læringsstrategier	Lage ordbank, ordlister, kapittelplakat, ordskjema, ordbøker, ordquiz.	

Vurdering, kartlegging og tilpasning

Det må lages egne individuelle opplegg til de elevene som ikke har en forventet utvikling innenfor den språklige bevisstheten og de muntlige ferdighetene. Det må da kartlegges for å finne ut nøyaktig hvor eleven er. Når det er kartlagt, kan man starte tilretteleggingen.

Det er viktig å jobbe systematisk med ordforråd og begreper. Flerspråklige elever bør ha mulighet til å få gått gjennom et tema med viktige begreper før klassen starter med temaet. Hvis dette ikke lar seg gjøre, kan lærer gå gjennom noen viktige begrep og ha dem stående på tavla under arbeid med temaet. Dette vil alle elever ha nytte av.

Leseforståelse og leseglede		7.trinn
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis 7.trinn	
Mestre ortografisk lesing (gjenkjenne hele ord hurtig og korrekt) Arbeide med språkets innhold og form	Ordavkoding skal være automatisert, og de komplekse grafemene. Skal lese ord etter morfem og stavinger, på bokstav-, sekvens- og ordnivå. Jobbe med ordklassene og bøyning av verb, substantiv og adjektiv (i alle tider, grader og former).	
Opplive ulike og varierte måter å lese på i løpet av en uke	Leselektur hver dag (ulike fag) , faste leseøkter hver uke, felles tekst / bok som alle leser (velg en kort tekst som kan fenge de fleste hvis det er stort nivåspenn i klassen). Variere mellom modellesing, korlesing, lesing med læringspartner, veksellesing og veiledet lesing. Veiledet lesing skal foregå i alle fag, jobbes med systematisk og ut ifra nivå.	
Forstå og vise hvordan nye ord brukes riktig (både muntlig og skriftlig)	Jobbe med de 500 høyfrekvente ordene, faguttrykk. Jobbe med synonymer, antonymer, homonymer og kategorisering av ord, i alle fag.	
Bruke fonologisk strategi ved ukjente og vanskelige ord	Se vedlegg 1.	
Vite hvordan en leser ulike typer tekster	Jobbe med ulike typer tekster som for eksempel småtekster, fortellinger, eventyr, dikt, tegneserier, faktatekster, sanger, oppskrifter, noteark, osv.	
Kunne lese med fin flyt, god intonasjon og innlevelse	Bruke læreren og medelevene som rollemodeller ved nye ord og faguttrykk i de ulike fagene. Ta naturlige pauser ved tegnsetting. Lese med innlevelse ved replikk, utrop og lignende.	
Ha innsikt i og forstå hva som skal læres	Læreren må ha tydelige lese mål som elevene forstår og kan nå ut ifra sitt nivå.	
Kunne aktivisere bakgrunnskunnskapene sine og bruke dem på en god måte underveis i lesingen	Jobbe med f. eks. tankekart, VØL-skjema, BISON.	

Leseforståelse og leseglede		7.trinn
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis 7.trinn	
Kunne organisere og anvende kunnskapen sin på en oversiktlig måte Lære og bruke ulike lesestrategier for å huske og forstå Gjenfortelle tekster de har lest	Bruke nøkkelord under oppsummering og gjenfortelling av tekster, svare på «tenk og let» spørsmål, oppfatte en rød tråd i en tekst, finne spenningspunktet, lese og forstå enkle oppgaver, instruksjoner og oppskrifter. Lesestrategier: <ul style="list-style-type: none"> • Repeteringsstrategi – velge ut og repetere det en ønsker å huske. • Utdypingsstrategi – få en god og helhetlig mening. • Organiseringsstrategi – gi en oversikt over tekstinholdet for å kunne skape god læring og dyp forståelse. • Overvåkingsstrategi – kunne kontrollere og vurdere egen leseforståelse. 	
Kunne lese og navigere på internett	Jobbe med søking og det å finne frem på internett på en god og hensiktsmessig måte.	
Kunne vurdere kilder	Kjenne til opphavsrettslige regler for bruk av kilder. Lære seg å være kritisk til ulike typer kilder, både på internett og i skriftlig og muntlig sammenheng.	
Kunne ta del i og ha en forståelse av egen lesing	Bruke «Knyttneveregelen» (se vedlegg 6) for selv å velge «riktige» tekster/bøker. Vite hvor godt de leser og hva som må til for å utvikle egne leseferdigheter videre.	
Kunne gjenkjenne og uttale bokstavene i det samiske alfabetet	Lytte til og selv uttale bokstavene, og enkle ord på samisk, kjenne til enkelte ord på nordsamisk, kunne uttale stedsnavn med spesielle nordsamiske bokstaver. Lese oversatte samiske tekster.	
Læringsstrategier	Kunne aktivisere bakgrunnskunnskapene og bruke dem på en god måte underveis i lesingen Noen læreverk innfører strategier elevene skal lære å bruke før, under og etter lesing. Før: Å aktivere bakgrunnskunnskap og velge beste lese-måte ut fra lesingens formål. Under: Ha tenkestopp, oppklare det som er vanskelig å forstå. Etter: Oppsummere, skrive sammendrag, lage tankekart, gjenfortelle muntlig osv. Nøkkelord, tankekart, VØL-skjema, BISON eller andre læringsstrategier som læreverket legger opp til	

Vurdering, kartlegging og tilpasning

Skolene skal bruke de nasjonale kartleggingsprøvene i lesing, samt andre godkjente kartleggingsverktøy for å best mulig kunne vurdere elevenes ferdigheter

Elevene skal følges opp og sjekkes jevnlig i forhold til avkodningsferdigheter, leseflyt, lesehastighet og intonasjon.

Trengs det ytterligere tilrettelegging utover det som blir gjort i klasserommet, skal skolen tilby dette i form av for eksempel lesegrupper, lesekurs, oppfølging av enkeltelever, leselærere, brettbøker, lydbøker, osv.

Skriftspråklige ferdigheter – avkodning og skrivning		7.trinn
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis 7.trinn	
Kunne skrive med en personlig og funksjonell håndskrift	Jobbe med og sette krav til håndskriften i alle skriftlige arbeider, uansett fag. Skriften skal kunne leses med vanlig lesehastighet. Skriveren skal forme skriften så raskt at det samtidig er mulig å ha fokus på rettskriving og innhold / oppbygging av tekst.	
Kunne nyttiggjøre seg av nødvendig tegnsetting i det skriftlige arbeidet	Mestre nødvendig tegnsetting for å skrive større tekster i ulike sjangere.	
Utvikle setningene og tekstene sine på et høyere grammatisk nivå	Jobbe med og mestre alle de grammatiske reglene de har lært, for å utvikle setningene og tekstene sine. Kunne utføre grunnleggende setningsanalyse og vise hvordan tekster er bygd opp ved hjelp av grammatikalske begreper og tekstkunnskap.	

Skriftspråklige ferdigheter – avkodning og skrivning		7.trinn
Mål	Kjennetegn på og tips til god praksis 7.trinn	
Bruke skrift daglig for å uttrykke seg på en forståelig og utdypende måte	Jobbe med ulike måter å skrive på, diktering, gjenfortelling og fri skrivning. Jobbe med å videreutvikle ulike typer tekster, som for eksempel leselogg, bokomtale, dikt, små og store friskrivningstekster, tabeller og diagrammer, noveller, biografier, selvbiografier, dagbok.	
Kunne disponere, strukturere og produsere ulike typer tekster	Mestre det å disponere egne friskrivningstekster med innledning, hoveddel og avslutning. Kunne disponere andre typer tekster riktig. Jobbe prosessorientert. Kunne skrive en fagartikkel, et leserinnlegg.	
Minst to ganger i året ha en stor skriftlig presentasjon på sitt nivå, i tillegg til mindre presentasjoner gjennom skoleåret Her skal det benyttes digitale presentasjonsverktøy	Jobbe selvstendig og i mindre grupper med større skriftlige arbeid, for eksempel et prosjekt om verden.	
Kunne nyttiggjøre seg data/lpad og skrivestøtteprogram på en god måte, som et verktøy i skrivning av større tekster Automatisere «touch-metoden»	Jobbe med skriveferdighetene på data/lpad, skrive tempo og automatisering av bokstavene, tallene og tegnenes plassering på tastaturet (se IKT-plan).	
Læringsstrategier	Bruke eksempeltekster og skriverammer, tenkeskrive.	

Vurdering, kartlegging og tilpasning

Skolene skal bruke de nasjonale kartleggingsprøvene i skrivning, samt egne kartleggingsverktøy for å best mulig kunne vurdere elevenes ferdigheter. Trengs det ytterligere tilrettelegging utover det som blir gjort i klasserommet, skal skolene tilby dette i form av for eksempel skrivegrupper, rettskrivningskurs, data/nettbrett. Det bør gis mulighet for muntlige prøver ved behov.

VFL: Gode, konkrete læringsmål som elevene kjenner til, synliggjøre disse læringsmålene på tavla, på ukeplan, på arbeidsark eller lignende. Elevene skal forstå hva som skal læres og hva som forventes av dem, og de må få tilbakemelding som forteller om kvaliteten på arbeidet, samt råd om hvordan de kan forbedre seg (framovermeldinger). Elevene kan også involveres ved å vurdere eget arbeid eller utvikling (egen- og kameratvurdering).

Vedlegg

Vedlegg 1. Faser i leseutviklingen

Logografisk avkoding

Leser ved hjelp av ordets «utseende» - form, lengde eller bokstavrekker

si / is?
flaske / flakse?

Delvis fonologisk og kompensatorisk avkoding

Leser ord ved hjelp av noen bokstavlyder, kombinert med ordets omriss, bilder og sammenheng

`i` + `s` = is
`f` `v` `a` `o` `k` `e` ???

Fullstendig og kontrollert fonologisk avkoding

Kontrollert avkoding ved hjelp av syntesedanning
Av fonemer eller stavelser. Langsom lesing og
Utvikling av gode staveferdigheter

`f` `l` `a` `s` `k` `e`
`fl` `a` `sk` `e`
`flas` `ke`

Ortografisk avkoding

Umiddelbar og rask gjenkjenning av ord,
Basert på nøyaktig kjennskap til ordstrukturer.
Leseflyt / tempo øker.

flaske – r
flaske – ne
flaskepost

Vedlegg 2. Læringsstrategitrapp

Forslag til trinn det er naturlig å innføre ulike læringsstrategier. De ulike norskverk kan ha egen progresjon og kan også egne navn på strategiene. Det er viktig å se an elevgruppa ved utvelgelse av strategier. Vi anbefaler hver skole å lage en oversikt over hvilke læringsstrategier alle skal bruke.

Strategi	Trinn	1	2	3	4	5	6	7
Læringslogg								
Karusell								
Rammenotat								
Gjenfortelling / sam- mendrag								
Ordbank								
Venn-diagram								
Parkeringsplassen								
Nøkkelord								
Skriverammer								
BISON-overblikk / Super-blikk								
Foss								
Lage overskrifter								
VL / VØL / VØSL								
Flerkolonnenotat								
Bildenotat								
Begrapskart								
Læresamtale								
Tankekart								

Vedlegg 3. De 500 mest høyrfrekvente ordene - bokmål (50 ord i hver kolonne)

i	få	siste	tar	likevel
og	andre	gang	tilbake	svært
det	opp	skulle	gir	hatt
som	sin	hans	barn	fortsatt
er	når	ta	like	fjør
til	du	helt	neste	bak
en	bare	godt	gi	rett
av	alle	sammen	kanskje	viktig
på	ha	sa	langt	forhold
for	enn	kom	tatt	la
at	mer	millioner	del	videre
å	denne	hvor	bedre	større
med	selv	nok	komme	leder
de	noe	norsk	saken	dermed
har	mange	alt	ønsker	satt
den	inn	blant	tror	egen
ikke	bli	tid	viser	nytt
et	noen	sitt	først	annen
om	vært	ville	måtte	landet
fra	får	uten	aldri	imidlertid
var	før	blitt	side	samtidig
han	der	igjen	ligger	mindre
men	man	tidligere	si	Norges
seg	kroner	fått	min	Bergens
vil	nye	rundt	hvordan	ifølge
jeg	dag	ny	hos	hvert
kan	Norge	samme	tok	klart
ble	flere	mens	bør	kveld
vil	fikk	annet	beste	deg
skal	første	gjennom	vår	ett
sier	under	disse	grunn	forteller
etter	slik	litt	hver	mulig
så	siden	stor	sett	lite
år	mye	står	vel	mål
også	norske	gjør	gjort	gjelder
hun	kommer	gå	land	tillegg
dette	både	ser	allerede	liv
ved	kunne	gjøre	frem	dersom
da	meg	gikk	heller	verden
blir	mellom	folk	gode	penger
nå	hva	ned	vet	laget
ut	tre	ham	jo	nesten
være	her	se	tiden	stort
hadde	store	hvis	politiet	henne
over	mener	derfor	fem	løpet
mot	ingen	gamle	foto	finne
eller	dem	fire	fram	synes
to	oss	fordi	plass	eneste
må	hele	mest	mennesker	minst
går	sine	god	ti	senere

mann gjorde årene største lørdag hennes fleste lenge våre dager søndag kvinner livet begge dessuten alltid meget unge kr nei kampen gått finnes liten måte ganger møte ofte seks mannen kommet utenfor gitt foran bra gjerne deres vei arbeidet året bruk rekke vårt byen fast fall dagen klar betyr særlig	trenger kort regjeringen stadig ja hjem vant bruke bjørn hjelp innen slike vanskelig følge eksempel problemer spesielt små ute lenger fredag dagen all holde kjent full lett meter gammel tv lagt kommune skriver spiller legger støtte politiske hjemme sted skole sterkt arbeid veldig lag stortinget sette enkelte stedet ting ansatte	enda personer tro holder hvem lang overfor barna høyre eget sitter spørsmål dårlig egne uke altså menn skolen hvorfor kommunen funnet årets by par holdt skjer bort kamp ennå legge deler håper stå slutt sagt politisk minutter mandag brann tekst krav ganske tross dere best hus finner ord nemlig form	burde trolig ulike hverandre fotball torsdag måned viste kirke riktig akkurat veien bilen kontakt heter inne egentlig sentrum braker jobb føler ellers området brukt morgen nettopp klare forbindelse begynte onsdag familien uker spille selskapet åtte møter vise startet fant forslag verdens imot skjedde nærmere snart års setter ga direkte faktisk	sterk grad samlet bildet samarbeid eldre forrige situasjonen slo vanlig feil timer bygge lange forskjellige pris betale mor navn mitt sist tidlig glad høy tenke mine ferdig natt vite lille seier satte venner alvorlig skje filmen regner mat far huset høyt kjøpe bil bok lå lov lage din sto elevene
--	--	---	--	---

Vedlegg 4. De 500 mest høyrfrekvente ordene - nynorsk (50 ord i hver kolonne)

i	få	siste	tar	likevel
og	andre	gong	tilbake	svært
det	opp	skulle	gir	hatt
er	sin	sin	barn	fortsett
på	når	ta	like	fjor
til	du	heilt	neste	bak
som	berre	godt	gi	rett
ein	alle	samen	kanskje	viktig
for	ha	sa	langt	forhold
å	enn	kom	tatt	la
av	meir	millionar	del	vidare
med	denne	kvar	betre	større
at	sjølv	nok	komme	leiar
har	noko	norsk	saka	dermed
dei	mange	alt	ønske	sat
ikkje	inn	blant	trur	eigen
den	bli	tid	viser	nytt
om	nokon	sitt	først	annan
eit	vore	ville	måtte	landet
han	får	utan	aldri	likevel
frå	før	blitt	side	samtidig
men	der	igjen	ligg	mindre
var	ein	tidlegare	si	Noreg
vi	kroner	fått	min	Danmark
eg	nye	rundt	korleis	ifølge
seg	dag	ny	hos	kvar
kan	Noreg	same	tok	klart
blei	fleire	mens	bør	kveld
vil	fekk	anna	beste	deg
skal	første	gjennom	vår	eitt
seier	under	desse	grunn	fortel
etter	slik	litt	kvar	muleg
så	sidan	stor	sett	lite
år	mykje	står	vel	mål
også	norske	gjer	gjort	gjeld
ho	kjem	gå	land	tillegg
dette	både	ser	alt	liv
ved	kunne	gjere	fram	dersom
da	meg	gjekk	heller	verda
blir	mellom	folk	gode	pengar
no	kva	ned	veit	laget
ut	tre	han	jo	nesten
vere	her	sjå	tida	stort
hadde	store	viss	politiet	henne
over	meiner	derfor	fem	løpet
mot	ingen	gamle	foto	finne
eller	dei	fire	fram	synest
to	oss	fordi	plass	einaste
må	heile	mest	menneske	minst
går	sine	god	ti	seinare

mann gjorde åra største laurdag hennar fleste lenge våre dagar søndag kvinner livet begge dessutan alltid mykje unge kr nei kampen gått finnast liten måte gonger møte ofte seks mannen komme utanfor gitt føre bra gjerne deira veg arbeidet året bruk rekke vårt byen fast fall dagen klar betyr særleg	burde truleg ulike kvarandre fotball torsdag månader viste kyrkje riktig akkurat vegen bilen kontakt heiter inne eigentlig sentrum bruker jobb føler elles området brukt morgon nettopp klare forbindelse begynte onsdag familien veker spille selskapet åtte møter vise starta fant forslag verda imot skjedde nærare snart års set gav direkte faktisk	treng kort regjeringa stadig ja heim vant bruke bjørn hjelp innan slike vanskeleg følgje eksempel problem spesielt små ute lenger fredag dagen all halde kjent full lett meter gammal tv lagt kommune skriv spelar legg støtte politiske heime stad skule sterkt arbeid veldig lag stortinget sette enkelte staden ting tilsette	endå personar tru held kven lang overfor barna høgre eige sit spørsmål dårleg eigne veke altså menn skulen kvifor kommunen funne året by par halde skjer bort kamp ennå legge deler håper stå slutt sagt politisk minutta måndag brann tekst krav ganske trass dykk best hus finn ord nemleg form	sterk grad samla bilete samarbeid eldre førre situasjonen slo vanleg feil timar bygge lange forskjellige pris betale mor namn mitt sist tidleg glad høg tenkje mine ferdig natt vite vesle seier sette venner alvorlig skje filmen reknar mat far huset høgt kjøpe bil bok låg lov lage din stod elevane
--	---	---	--	---

Vedlegg 5. Kjennetegn på funksjonelle lesere i alle fag på ulike trinn basert på kompetansemålene i LK06

Kjennetegn på en leser etter 2. trinn

- En leser etter 2. trinn opplever lesing som noe han har bruk for og har glede av.
- Han vet at det som blir sagt kan skrives ned og formidles til andre. Han skal kunne konsentrere seg om en tekst over tid.
- Han skal ha god kjennskap til alle bokstavlydene, lese store og små bokstaver og har "knekt leseko-den"
- Han har automatisert de mest hørfrekvente ordene og kan lese disse som ordbilder med forståelse.
- Han kan lese en sammenhengende tekst (tilpasset 2. trinn) med flyt og forståelse. Han oppfatter hovedtemaet/ forfatterens hensikt i en tekst om et kjent tema og kan lokalisere ett eller flere eksplisitt uttrykte innholdselementer.
- Han kan sammenholde informasjon i teksten med vanlig hverdagskunnskap.
- Han reflekterer over teksten som leses og kan gå tilbake i teksten for å finne mening.
- Leseren kan dra nytte av illustrasjoner, overskrifter og sin forkunnskap i møte med ny tekst, gjenfortelle og reflektere sammen med en voksen over innholdet i teksten i etterkant.
- Leseren skal kunne forstå enkle matematiske problemstillinger fra hverdagen, innhente informasjon og kunne bruke de matematiske symbolene for å løse ulike matematiske problemstillinger.

Kjennetegn på en leser etter 4. trinn

- Eleven skal være motivert til å lese for opplevelse og læring.
- Eleven skal mestre møtet med en lengre, sammenhengende tekst.
- En leser på 4. trinn kan lese en skjønnlitterær tekst og en faktatekst med flyt og forståelse.
- Han har automatisert lesing av de fleste hørfrekvente ordene og leser disse som ordbilder.
- Han kan benytte seg av støttestrategier som f.eks. "stavelseslesing" ved lengre/ukjente ord.
- En leser etter 4. trinn skal ha kjennskap til ulike måter å møte tekst på (for eksempel skjønnlitteratur, fagtekster, diagram/tabeller, matematiske problemstillinger, symboler, kart, globus).
- Han skal ha kjennskap til ulike språkbilder som benyttes i forskjellige sjangere.
- Leseren skal innhente informasjon, tolke og reflektere over matematiske problemstillinger fra hverdagen.
- Han bruker bevisst lesestrategier (illustrasjoner, overskrifter, symboler, strukturere informasjon og lignene) i møte med ny tekst.
- En leser etter 4. trinn kan lese med innlevelse og melodi.
- Han kan definere tekstens hovedtema, forstå sammenhenger og formulere eller definere innholdselementer. Han skal kunne lokalisere ett eller flere elementer i en tekst hvor hvert av disse elementene kan befinne seg i ulike sammenhenger i teksten. Leseren skal kunne sortere vesentlig fra uvesentlig informasjon.
- Han kan gå tilbake i teksten for å finne mening og konstruere mening innen en avgrenset del av teksten, der den informasjonen som trengs ikke er opplagt eller iøynefallende, men der enkle slutninger må trekkes ("lese mellom linjene").
- En leser etter 4. trinn skal forstå sammenhenger eller foreta sammenligninger mellom teksten og egen kunnskap. Han skal bruke personlige erfaringer eller holdninger til å kommentere trekk ved teksten.
- Eleven skal ha konsolidert og videreutviklet alle ferdigheter beskrevet på tidligere trinn. 13
- Lesehastighet bør være over 50 ord pr min, helst over 80.

Kjennetegn på en leser etter 7.trinn

- Lesing skal være et effektivt redskap for opplevelse og læring.
- Eleven skal se sammenheng mellom egen innsats og eget læringsutbytte.
- Lesehastigheten skal være tilstrekkelig til at lesing blir et effektivt redskap for opplevelse og læring.
- Eleven skal ha en sikker og automatisert avkoding av ord.
- En leser etter 7.trinn leser lengre tekst og bøker med god innholdsforståelse og flyt.
- Han skal vise god forståelse av lange og kompliserte tekster
- Eleven skal forstå hvordan ulike tekster er bygd opp og kan dra nytte av ulike lesestrategier i møte med dem.
- Eleven skal kunne lokalisere og kombinere flere ulike og ofte implisitte informasjonselementer i en tekst hvor hvert av disse elementene kan befinne seg i ulike sammenhenger i teksten. Leseren skal kunne skille fremtredende konkurrerende informasjon fra informasjon som er relevant for oppgaven.
- En leser etter 7. trinn skal kombinere ulike deler av teksten for å uttrykke hovedtemaet og forstå sammenhenger eller betydning av et ord eller uttrykk. Han skal forstå hvordan et avsnitt henger sammen med teksten som helhet.
- En leser etter 7. trinn forstår tvetydigheter, meningsinnhold som står i motsetning til det forventede, og meningsinnhold som er negativt uttrykt.
- Eleven skal bruke ulike kriterier for å sammenligne, finne kontraster og/ eller kategorisere informasjon.
- Eleven skal kunne forstå sammenhenger, foreta sammenligninger, gi forklaringer eller foreta vurderinger av en tekst(for eksempel fra diagrammer/tabeller, bruksanvisning, oppskrifter, oppslagsverk, faglige fremstillinger, varemerking, reklame, informasjon fra internett med mer.)
- Han skal bruke hverdagskunnskap eller mer uvanlig kunnskap til å vise detaljert forståelse av teksten og uttrykke hypoteser om eller kritisk vurdering av en tekst.
- Han kan lese tekster som er av ulik sjanger og klarer godt å leve seg inn i tekstene.
- Eleven skal ha en aktiv strategi for leseforståelse i møte med tekst
- Eleven skal ha konsolidert og videreutviklet alle ferdigheter beskrevet på tidligere trinn.
- Lesehastighet bør være over 100 ord pr min, helst over 150.

Vedlegg 6. Hvordan finne en god bok som passer for deg

«KNYTTNEVEREGEL»

1. Finn en bok du har lyst til å lese.
2. Hold fingrene på den ene hånden din utstrakt.
3. Start å lese på den første siden i boka.
4. For hver gang du møter et ord som er vanskelig å lese eller forstå, trekker du inn en finger.
5. Er alle fingrene dine trukket inn før du har lest ferdig siden, er boka for vanskelig og du må låne en annen.

Sjekkliste for oppfølging av elevenes leseferdigheter

Kartlegging

Trinn	Kartlegging	Når?
1. trinn	Sjekk at eleven kan de innlærte bokstavene	Oktober, hele året
	Udirs kartleggingsprøve	April
2. trinn	Læreverkets tester / kartlegging	Hele året
	Carlsten	Febr - mars
	Udirs kartleggingsprøve	April
3. trinn	Læreverkets tester / kartlegging / SOL	Hele året
	Carlsten	Febr - mars
	Udirs kartleggingsprøve	April
4. trinn	Læreverkets tester / kartlegging / SOL	Hele året
	Carlsten	Febr - mars
	Udirs kartleggingsprøve	April
5. trinn	Læreverkets tester / kartlegging / SOL	Hele året
	Carlsten	Febr - mars
6. trinn	Læreverkets tester / kartlegging / SOL	Hele året
	Carlsten	Febr - mars
7. trinn	Læreverkets tester / kartlegging / SOL	Hele året
	Carlsten	Febr - mars

Tester som kan gjennomføres på skolen

Test	Hva "måler" testen?	Hvem gjennomfører testen?
Udirs kartleggingsprøver for lesing, regning og engelsk 1. – 4. trinn	Innholdsforståelse, basisferdigheter	kontaktlærer
Carlsten	Lesehastighet, innholdsforståelse	kontaktlærer
M-prøver	Matematikkferdigheter	kontaktlærer, faglærer
6 - 16	Språk, grammatikkforståelse, avkodingsferdigheter	spesialpedagog
LOGOS	Diagnostiserer dysleksi	spesialpedagog
TROG	Grammatikk	spesialpedagog
VÅLE	Korttidshukommelse, langtidshukommelse, oppmerksomhet, strategi	spesialpedagog

Oppfølging av elever som skårer lavt:

- Ekstra øving i klasserommet.
- Hvis det er for lite framgang, ta kontakt med spespedteamet.
- Resultatet ført i VOKAL leveres til rektor og spesialpedagog hvis det må settes inn tiltak fra spespedteam.
- Tiltak settes inn fra spespedteam.
- Leskurs (spespedteam).

Kontaktlærer har ansvar for å gjennomføre alle disse kartleggings- / leseprøvene og føre inn resultatet for Carlsten og de obligatoriske kartleggingsprøvene i Vokal. Spesialpedagoger tar 6-16, forenkla Logos, Logostest på elever som skårer ekstra dårlig på tross av at kontaktlærer har tilpasset undervisningen og tilrettelagt spesielt for eleven.

Rutiner, IKT-hjelpemidler, lydbøker og nettbøker

Tiltak	Ansvar
Melde fra om behov for testing hvis et barn ikke følger ønsket progresjon i leseutviklingen.	kontaktlærer
5-6, 6-16, 5-15, LOGOS, Våletest	spespedteam
Utarbeide en rapport, lage tiltaksplan.	spedpedteam
Arbeide med tiltak	kontaktlærer, spesialpedagog
Følge opp bruk av PC, lydbok /brettbok	Alle lærere som har klassen
Gjennomgang av tester med foreldre	spesialpedagog
Vurdere hjelpemidler (se kriterieliste under)	spesialpedagog, spespedteam
Bestille hjelpemidler	ass. rektor
Opplæring elever (LingDys, bruk av lydbøker, nettbøker)	ass. rektor
Opplæring foreldre (LingDys, bruk av lydbøker, nettbøker)	ass. rektor

Kriterier for bruk av lydbøker og nettbøker

Elever med dysleksi / dyslektiske vansker får tilgang til PC, LingDys og lydbøker fra 3. trinn.

Elever kan få tilbud om brettbok, hvis de kan bruke det på private nettbrett (Skolene har vanligvis ikke økonomi til å kjøpe nettbrett til enkeltelever).

Litteratur

Følgende litteratur / fagplaner har vi brukt som kilder:

- «Den nye fagplanen i norsk – fagfornyelse...»
- «101 måter å lese leseleksa på» av Kåre Kverndokken, Fagbokforlaget 2012
- «Leseplan for grunnskolen i Haram, Lesing frå 1.-10.trinn», april 2017
- «Språk-, lese- og skriveopplæringsplan (revidert februar 2016) Handlingsplan for språkstimulering, lese- og skriveopplæring i barnehager og skoler i Ullensaker kommune 2016-2018»
- «Leseplan 1.-7.trinn Haugesundskolen Haugesund kommune»
- «LESING I ALLE FAG, Leseplan for Klepp kommune», 2016/2017
- KOMMUNAL LESEPLAN FOR ELVERUM KOMMUNE, Forpliktende helhetlig leseplan for Elverumbarnehagen og Elverumskolen» (2012)
- «LESE FOR LIVET, LESEPLAN FOR NORE OG UVDAL KOMMUNE», 2009-2012
- «Leseplan for grunnskolen i Sande», 2013-2016
- «LESEPLAN FOR HØNEFOSS SKOLE»
- Masteroppgave av Rita Svedenborg Tuv ved Universitetet i Oslo i 2011
- Kjersti Lundetræ: Two teachers (lesesenteret)

Ressurser:

Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning / Nasjonalt senter for skriveopplæring og skriveforskning.

Der kan man finne tips, faglitteratur om temaet, opplegg osv.

Tips og linker til litteratur oa.:

Lesesenteret

<https://lesesenteret.uis.no>

https://lesesenteret.uis.no/getfile.php/1328367/Lesesenteret/pdf-filer/Hefter/Leselos/Leselos_kap5.pdf

Skrivesenteret

<https://skrivesenteret.no>

Språkløyper

<https://sprakloyper.uis.no>

Statped

www.statped.no

Dysleksiforeningen

www.dysleksinorge.no

«Jeg lærer løkkeskrift» av Inger Thorstensen Tømte

Kommunelisenser:

Salaby

Andre lisenser:

Lesepakka

Relemo

Skoleskrift

Spesielle ord (gjenkjenne ordbilder – fra Malimo)

Leseverkenes tavleressurser

Apper:

- Bokstavkonge (høyfrekvente ord)
- Graphogame
- På sporet ABC
- Se og si
- Knekk lesekode
- Les og forstå
- Ordlek XL
- Les HD
- Les HD2
- Ordstress
- Ordballonger
- Happi og ordtyven
- Happi staver
- Happi and the pirates
- Showbie
- Book Creator
- Kidspiration

Gode tips:

Språkverksted stasjonsbasert undervisning med mye konkrete, vektlegger språkinnlæring, lese- og skriveopplæring og event andre fag

Litteraturuke – skolens temauke der litteratur og leseglede er i sentrum (event forfatterbesøk)

Leseuke / lesetime

Delta på «Sommerles» og «Årets beste barnebok» i regi av Ark bokhandel (høsthalvåret)

«101 måter å lese leseleksa på», av Kåre Kverndokken

Veiledet lesing – Damms leseunivers

Veiledet lesing

ÅLESUND KOMMUNE

Arbeidsgruppa har bestått av:

Ranveig Weibust Heltne – Hatlane skole

Ruth Eva Husøy – Hatlane skole

Linda Renate Åkre - Hatlane skole

Vibeke Helen Myklebust – Åse skole

Vigdis Rønning – Åse skole

Grafisk design og trykk:

Hustrykkeriet, Ålesund kommune

